

LIŽNJANŠTINA RAZVIJENOGA I KASNOG SREDNJOVJEKOVLJA

Ivan JURKOVIĆ
Filozofski fakultet
Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli
Pula, Zagrebačka 30
ivanj@unipu.hr

UDK 314.1:911.37(497.5 Ližnjan)“653”
Izvorni znanstveni rad
<https://doi.org/10.31726/via.32.2>

U tekstu se temeljem pisane i materijalne baštine pruža sažet prikaz povijesti naselja na području današnje Općine Ližnjan tijekom razvijenoga i kasnog srednjeg vijeka. Unatoč oskudnosti izvori nam govore da su, zahvaljujući solidnoj napućenosti toga prostora, relativno dobro razvijenu gospodarsku, mahom poljoprivrednu, djelatnost do sredine 14. stoljeća zamijenili zastoj i nazadovanje takve proizvodnje do potkraj 15. stoljeća zbog demografskog osipanja i nestanka niza naselja (kontrada i sela) uzrokovanih epidemijama, ratovima i inertnom mletačkom lokalnom upravljačkom politikom.*

Ključne riječi: Ližnjan i okolica, stanovništvo, poljoprivredna proizvodnja, razvijeni i kasni srednji vijek

Keywords: settlements of the Ližnjan region, population, agricultural production, High and Late Middle Ages

Parole chiave: Lisignano e dintorni, popolazione, produzione agricola, Pieno e Basso Medioevo

Kroki političkih odnosa na jugu Istre (12. – 14. st.)

Imena se mjestâ na području koje danas obuhvaća Općina Ližnjan učestalije počinju bilježiti u srednjovjekovnim javnim i privatnim ispravama tek u vremenima nadmetanja oslabljenih istarskih markgrofova (koji su ujedno bili i akvilejskim patrijarsima) s vlastitim ojačalim vazalima oko posjedničkih i upravnih odnosa na politički osjetljivim dijelovima Istarskoga poluotoka. Naime, nakon ere moćnih njemačkih aristokratskih obitelji (Weimar-Orlamünde, Spanheim i Andeško-Meranski), koje su bile gibelinski orijentirane, od 1209. akvilejski su patrijarsi u vrijeme poduzetnoga Volfgera od Erla (patrijarh 1209. – 1218.) postali svjetovnim vladarima Istre. On se kao istarski markgrof suočio s problemom regalnih (vladarskih) prava nad posjedima koji su dotad prešli u ruke zaštitnika/

* Tekst je pripremljen u okviru projekta »Izvori za hrvatsku povijest – istraživanje, kritičko izdavanje i analiza« Hrvatske zaklade za znanost (šifra: IP-2022-10-5130), kojemu je voditelj znanstveni savjetnik dr. sc. Damir KARBIĆ.

odvjetnika Akvilejskoga patrijarhata, grofova Goričkih. K tome je i sâm potvrdio ugovor o savezništvu s Mletačkom Republikom, sklopljen 1200. tijekom rata s Trevisom za njegova prethodnika na stolici sv. Hermagore, Pelegrina II. (1194./1195. – 1204.). Premda je Volfger načelno ustrajavao u gibelinskom opredjeljenju s obzirom na vrhovnu političku vlast, moć je akvilejske crkvene državine formirane 1077. god. voljom cara Henrika IV.¹ na prostoru Istre već od 12. st. ovisila o grofovima Goričkim u središnjem dijelu Istre te o Veneciji, koja je stabilizirala utjecaj u komunalnim zajednicama zapadne i južne obale Poluotoka.²

Nakon Volfgerove je smrti, pokušavajući pomiriti spor oko pitanja sukcesije vladanja nad Istarskom markgrofovijom, dio akvilejskoga kaptola za novoga patrijarha izabrao Bertolda Andeško-Meranskoga (1218. – 1251.), a dio nekog Ulrika. Obojica su se javila papi Honoriju III. (1216. – 1227.) kako bi dobili palij, međutim, on je poništio oba izbora akvilejskoga kaptola i za novoga patrijarha imenovao Bertolda.³ Takva odluka Pape nije rezultirala željenom bliskom suradnjom sa Sv. Stolicom jer Bertold je zadržao konzervativan gibelinski stav u političkom smislu te je vjerno pratio i podržavao sva nastojanja cara Fridrika II. (1220. – 1250.). No poslije provale Mongola (1240. – 1242.), koja je snažno destabilizirala srednjoeuropska kraljevstva, te poslije izbora Inocenta IV. za papu (1243.) Bertold je promijenio politički stav, osobito nakon koncila u Lyonu (1245.), kada je Inocent IV. ekskomunicirao cara Fridrika. Vrativši se iz Lyona, Bertold je, dakle, bio prisiljen u sljedećih šest godina braniti ne samo obiteljske nego i crkvene posjede u Istri od nominalno svojega odvjetnika i »zaštitnika« grofa Majnarda Goričkog, koje je ovaj s dopuštenjem cara silom pokušavao osvojiti. U novonastaloj situaciji Bertoldu u ratu s moćnom gibelinskom aristokracijom u Istri i Furlaniji nije preostalo ništa drugo doli jačati društveni i politički položaj gradova i nižega plemstva okupljenoga u regionalnom saboru – Furlanskom parlamentu. Tek poslije careve smrti rat je s grofovima Goričkim privremeno okončan mirom u

- 1 Usp. kritičko izdanje Henrikova privilegija; Josip BANIĆ (prir.), *Fontes Istrie medievalis* (dalje: FIM), vol. 3: *A 1077 usque ad 1209*, dok. 1077_HFA, dostupno na: https://fontesistrie.eu/1077_HFA (pristupljeno 10. 6. 2025.)
- 2 Detaljnije u: Camillo DE FRANCESCHI, »Il comune polese a la signoria dei Castropola«, *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* [dalje: AMSI], vol. 18, no. 1-2 (1902.), str. 168–212; Bernardo BENUSSI, *Povijest Pule: u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*, Zavičajna naklada »Žakan Juri«, Pula, 2002., str. 122–156; Dane GRUBER, *Povijest Istre*, Braća Hrvatskog zmaja, Zagreb, 1924., str. 72–104 i 119–124; Peter ŠTIH, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1994., str. 11–16 i potom razbacano; Paolo CAMMAROSANO (ur.), *Il patriarcato di Aquileia: Uno stato nell'Europa medievale*, Casamassima, Udine, 1999., str. 27–60; Darko DUKOVSKI, *Povijest Pule. Deterministički kaos i jahači Apokalipse*, Nova Istra – Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, Pula, 2011., str. 49–54 i 286–289; Josip BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion kontinentalne Istre / Pinguente: bastione inespugnabile dell'Istria continentale«, u: Nella LONZA – Branka POROPAT, *Buzetski statut – Statuto di Pinguente: MCCCCXXXV*, u: Neven BUDAK (gl. ur.), *Kolana od statuti*, knj. 4, Grad Buzet – Državni arhiv u Pazinu [dalje: DAPA] – Humaniora d. o. o., Buzet, 2017., str. 33–37; ISTI, »King Otto IV's Donation of the Margraviate of Istria to the Patriarchate of Aquileia: Augsburg, 13th of January, 1209«, *Historijski zbornik*, vol. 75, no. 1 (2022.), str. 1–20.
- 3 Pio PASCHINI, »Bertoldo di Merania patriarca d'Aquileia (1218-1251)«, *Memorie storiche forogiuliesi* [dalje: MSF], vol. 15 (1919.), str. 1–2.

Cividaleu/Čedadu početkom 1251., da bi se stanje u Istri dodatno pogoršalo već pet mjeseci kasnije, nakon Bertoldove smrti.⁴

Nastupila je era gvelfskih prvaka na crkvenim i svjetovnim položajima Patrijaršije i Markgrofovije koje je imenovala Sv. Stolica. Upravo stoga mir nije mogao opstati. Štiteći carske i vlastite obiteljske interese, agresivni su gibelini, predvođeni grofovima Goričkim, tijekom nastupajućega gotovo stoljetnoga razdoblja bili u kontinuiranom tinjajućem ili otvorenom vrlo krvavom sukobu s gvelfima predvođenim akvilejskim patrijarsima, ujedno istarskim markgrofovima. Premda su sposobni i politički vješti patrijarsi/markgrofovi Grgur od Montelonga (1251. – 1269.), Rajmund della Torre (1273. – 1299.) i Ottobono di Razzi (1302. – 1315.), oslanjajući se na furlanske gradove, posebno na sve moćnije Udine, potom na Furlanski parlament i konačno na podršku – doduše nedovoljno urbano razvijenoga – patrijaršijskoga središta Istre Buzeta te među priobalnim gradovima Poluotoka prvenstveno na Pulu i svoje pouzdanike u njoj, Sergijevece Castropole, ujedinili sve te snage u borbi protiv moćnih istarskih gibelina, na kraju su u takvim odnosima snaga postali gubitnicima ne samo oni nego i grofovi Gorički. Povremeno oslanjanje na pomoć sve moćnije Venecije, koja je u takvim okolnostima oportunistički koristila unutarnje sukobe na prostoru crkvene državine Akvilejske patrijaršije, rezultiralo je do vladavine patrijarha/markgrofa Pagana della Torrea (1319. – 1332.) vojnim gubitkom Izole i Kopra, dotadašnjega bastiona grofova Goričkih (1279.), predajama Poreča (1267.), Umaga (1268.), Novigrada (1270.), Sv. Lovreča (1271.), Motovuna (1278.), Pirana i Rovinja (1283.) te konačno Pule (1331.) Veneciji.⁵ Gubitci su najmoćnijih istarskih komuna, Pule i Kopra, naročito poslije bezuspješnog ustanka Koprana 1348., bili presudnim događajima po cjelovitost Istarske markgrofovije – zapadnoistarska je obala od Kopra do Pule trajno ušla u sastav mletačkoga dominija.⁶

4 Detaljnije u: DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/1-2; isto, *AMSI* 18/3-4; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 156–178; PASCHINI, »Bertoldo di Merania patriarca d'Aquileia...«, str. 1–53; isto, *MFS* 16, str. 1–94; GRUBER, *Povijest Istre*, str. 124–130; ŠTIH, *Goriški grofje...*, str. 16 i potom razbacano; CAMMAROSANO (ur.), *Il patriarcato di Aquileia...*, str. 60–64; Andreja ERŽEN – Toni AIGNER (ur.), *Grofje Andeško-Meranski: prispevki k zgodovini Evrope v viskovem srednjem veku. Zbornik razprav z mednarodnega znanstvenega simposija Kamnik, 22.-23. september 2000*, Krog prijateljev samostana Andechs i dr., Kamnik, 2001.; DUKOVSKI, *Povijest Pule*, str. 54–57 i 289–290; BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 37–41.

5 Pula je već 1150. obećala vjernost Veneciji (v. dolje bilj. 7), a isto je učinila i 1243., kada su na kraju mirovnog ugovora navedeni i svi ljudi Pule (*omnes homines dicte Civitatis Pole*), među kojima je ne samo *Redulfus* (usp. *Notizie storiche di Pola*, Edite per cura del Municipio e dedicate agli onorevoli membri della Società agraria istriana radunati al IX congresso generale nella città di Pola, Tipografia di Gaetano Coana, Poreč 1876., str. 287) nego i *Benedictus* (isto, str. 289), s pridjevcima *de Lisignolo*, što većina povjesničara nije evidentirala. Gotovo je jedinstveno mišljenje u historiografiji da je redovito spominjani *Redulfus* iz Ližnjana (*de Lisignolo*), međutim, njemu je, kao i Benediktu, možda bio nadimak (ili nadimačko obiteljsko ime) *usignolo* – slavuj (?). S obzirom na ustaljeno mišljenje kako je riječ o Ližnjancima, spominjemo ih obojicu, ali s određenom dozom opreza.

6 Detaljnije u: DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI*, vol. 18/3-4, str. 281–361; isto, *AMSI* 19, str. 147–227; isto, *AMSI* 20/1-2, str. 95–130; isto, *AMSI* 20/3-4, str. 1–39; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 178–217; Pio PASCHINI, »Gregorio di Montelongo patriarca d'Aquileia (1251-1269)«, *MFS*, vol. 12-14 (1918.), str. 25–84; isto, *MFS* 17, str. 1–82; ISTI, »Raimondo della Torre patriarca d'Aquileia«, *MFS*, vol. 18 (1922.), str.

Poslije stabilizacije mletačke vlasti mjesta se krajnjega jugoistoka Istre od sredine 14., baš kao što je to bio slučaj i tijekom 11. i 12., rijetko pojavljuju u pisanim dokumentima do druge polovice 16. stoljeća. Što se prema tome o njima može reći u vrijeme uzdizanja pouzdanika akvilejskih patrijarha / istarskih markgrofova u Puli tijekom 13. i u prvoj polovici 14. st. – Sergijevaca Castropola?

Mjesta Ližnjanštine u vladarskom, gradskom, crkvenom i privatnom posjedu

Već je starija historiografija pokušala temeljem srednjovjekovnih isprava definirati sastav posjeda u južnoj Istri koji su imali tradiciju iz kasnoantičkih i (rano)srednjovjekovnih vremena. Došlo se, dakle, do zaključka da pored dvaju prvotnih laičkih⁷ postoji i jedan crkveni te jedan privatni posjed.⁸

Prvi je laički posjed bio sastavljen od jedanaest naselja s njihovim mjesnim teritorijima koji su pripadali caru/vladaru ili upravitelju, a koji je u njegovo ime nadgledao taj posjed – Puljska *regalia*. Mjesta koja su činila taj posjed i koja su u srednjem vijeku bila podređena

---

45–136.; isto, *MFS* 19, str. 37–104; isto, *MFS* 21, str. 19–71; GRUBER, *Povijest Istre*, str. 130–165; ŠTIH, *Goriški grofje...*, str. 16–17 i potom razbacano; CAMMAROSANO (ur.), *Il patriarcato di Aquileia...*, str. 67–97; Luca DEMONTIS, *Raimondo della Torre patriarca di Aquileia (1273-1299): politico, ecclesiastico, abile comunicatore*, Edizioni dell'Orso, Alessandria 2009.; DUKOVSKI, *Povijest Pule*, str. 57–60 i 290–292; BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 41–55; ISTI, »The Pact between Raymond della Torre, Patriarch of Aquileia, and the Commune of Venice (February 18, 1275): An Addition to Pacta Veneta 12«, *History in Flux*, vol. 4 (2022.), str. 7–36; ISTI, *Barmecidal Margraviate: Iura domini patriarche et ecclesie Aquileiensis in tota Istria in Context*, Srednja Europa, Zagreb, 2023.; ISTI, »Planning the Reconquista of Venetian Istria: The Treaty of Pazin (July 27, 1278)«, *Tabula*, vol. 20 (2023.), str. 137–176.

- 7 Prvi je dokument u kojem su popisana mjesta današnje Općine Ližnjan nastao 1150., kada je Puljska gradska zajednica potpisala mirovni ugovor s Venecijom (Pietro KANDLER (prir.), *Codice Diplomatico Istriano* [dalje: CDI]. *Volume quinto: anni 1500 - 1526*. Tipolitografia Galli & C., [Varese] 2003., dok. 1552 (1150.), str. 2533; novo kritičko izdanje s ispravicima Kandlerovih pogrešnih čitanja; *FIM, dostupno na: https://fontesistrie.eu/1150_FV*; pristupljeno 10. 6. 2025.). Drugi je dokument vezan za crkveno ustoličenje Bertolda Andeško-Meranskoga na čelo Akvilejske patrijaršije, kada je bilo riješeno i pitanje svjetovne uprave nad Istrom. To je potom osnažio na Božić 1220. posebnim dokumentom i car Fridrik II. No car se nije zadržao samo na toj potvrdi; patrijarhu i markgrofu Bertoldu već je 6. prosinca sljedeće godine uručio povelju u Tivoliju, kojom mu je potvrdio kraljevska prava (*regalia*) nad Istrom. Usp. također: *Notizie storiche di Pola*, str. 275–277.
- 8 O položajima tih kasnoantičkih i srednjovjekovnih posjeda, kao i naselja Općine Ližnjan koja će se spominjati niže u tekstu, vidi: Bernardo SCHIAVUZZI, »Cenni storici sull'etnografia dell'Istria«, *AMSI*, vol. 17, no. 3-4 (1901.), str. 324–326 kao bilj. 1 koja počinje na str. 324; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/1-2, str. 175, bilj. 1 i str. 176, bilj. 1; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 144 – 145 i 183, bilj. * (prir. R. MATIJAŠIĆ); Camillo DE FRANCESCHI, »La toponomastica dell' antico agro polese desunata dai documenti«, *AMSI*, vol. 41-42 (1942.), str. 119–198; Miroslav BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci o demografskim kretanjima u Istri u XVI i XVII stoljeću«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 11 (1978.), str., 108–112; Vesna JURKIĆ, »Najstarija prošlost Ližnjana«, u: Josip PERCAN (ur.), *Prilozi o zavičaju*, sv. 4, Čakavski sabor, Katedra Pula, Pula, 1986., str. 275–287; Alka STARAC, »Teritorij Ližnjana u prošlosti i danas«, u: Josip ŠIKLIĆ (ur.), *Ližnjanski zbornik*, Koordinacija istarskih ogranaka Matice hrvatske, Pazin, 1997., str. 39–50.; Lukas JOVANOVIĆ, *Nestala naselja u južnoj Istri od kasnoga srednjovjekovlja do prve polovice XVI. stoljeća (pokušaj ubiciranja)*, Završni rad, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2016.

istarskom markgrofu bila su *Midilanum* (Midijan, danas Mednjan između Vodnjana i Barbarige), *Banioli* (Banjole, bivše naselje kod Midijana), *Ignanum* (Vodnjan), *Pudizanum* (Sv. Petar u Pudižanu, Vodnjan), *Galisenum* (Galižana), *Padernum* (kraj Galižane), *Ravorigum* (Loborika), *Guranum* (Guran, na putu od Vodnjana prema Marčani), *Sisanum* (Šišan?, ili vjerojatnije *Signanum*, današnji Štinjan), *Gurecilianum* (bivše naselje na putu od Fažane prema Vodnjanu) i *Fasana* (Fažana).⁹

Drugi je laički posjed činilo petnaest naselja podređenih gradu Puli. Ta su mjesta bila *Medelinum* (Medulin), *Pompinianum*¹⁰ (Pumpinjan, bivše naselje između Medulina i Ližnjana), *Lisianum* (Ližnjan), *Quornianum* (Gvarnjan, bivše naselje između Ližnjana i Medulina, danas Vrnjani), *Sissanum* (Šišan), *Mornianum* (Mimijan, bivše naselje kraj današnjega raskrižja ceste od Pule prema Loboriki i aerodromu), *Barbolanum* (Barbolan, bivše naselje SI od raskrižja na cesti Medulin – Pomer), *Tortilianum* (Turtijan, bivše naselje u blizini ili na mjestu austrougarske tvrđave Turtian kraj Šikića), *Orines* (vjerojatno Ovinjan, bivše naselje kod Šišana), *Cimelimone* (nepoznat smještaj), *Areanum* (Aran, bivše naselje kraj Pomera), *Pomarium* (Pomer), *Azanum* (Azan, bivše naselje na cesti od Pomera prema Medulinskoj cesti), *Tavianum* (Tajban, bivše naselje između Šišana i Turtijana), *Urcivanum* (Vrčevan, bivše naselje između Ližnjana i Medulina).¹¹

Crkveni je, pak, posjed navodno nastao zahvaljujući ravenkom nadbiskupu Maksimijanu (546. – 556.). Riječ je o historiografskom faktoidu temeljenom na pretpostavci koja nema uporišta u sačuvanim povijesnim izvorima. Naime, stariji su istarski povjesničari domišljanjem zaključili da je bizantski car Justinijan (527. – 565.) potvrdio ravenškoj Crkvi posjede koje je Maksimijan baštiniio ili stekao u okolici Pule te je tako nastao Feud sv. Apolinara (*de iure sancti Apollinaris et Ecclesiae Ravennae*). Unatoč faktoidu o vremenu i okolnostima nastanka činjenica jest da je taj posjed tijekom srednjega vijeka postojao,¹² a sastojao se, osim veštarske šume, kuće i triju tornjeva u Puli, i od sljedećih mjesta/posjeda: *Cuvis* (bivše mjesto u uvali Kuje kraj Ližnjana? ili vjerojatnije uvala Kuvi/Cuvi na rubu

9 BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 144–145 i 226, bilj. 104 s preciznijim ubikacijama koje je pojasnio R. MATIJAŠIĆ; abecednim redom tablično navedeni u: BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci...«, str. 108–112; najnoviji prijedlozi ubikacija tih mjesta: BANIĆ, *Barmecidal Margraviate...*, dok. 2, str. 107, karta 3 na str. 120 i tablica na str. 121. U ovom dokumentu iz listopada 1280. glede ubikacije mjesta *Sissanum* autor također predlaže identifikaciju sa Štinjanom jer je riječ o selu na prostoru Puljskih *regalia*; usp. *isto*, str. 113, bilj. 4.

10 Među svim sljedećim nabrojanim mjestima ona podcrtana teritorijalno pripadaju Ližnjanštini.

11 BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 145 i 226, bilj. 106 s ponešto drukčijim ubikacijama R. MATIJAŠIĆA. Abecedno u: BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci...«, str. 108–112. Za Aran vidi: Maurizio LEVAK, »Rani srednji vijek«, u: Andrej BADER (gl. ur.), *Monografija općine Medulin*, Općina Medulin, Medulin, 2013., str. 82.

12 Povelja od 18. ožujka 1197. koja najbolje prikazuje posjede i prava povezana s ovim feudom objavljena je prije stotinjak godina (usp. Augusto TORRE, »Le pergamene istriane dell'archivio arcivescovile di Ravenna«, *AMSI*, vol. 41, no. 1 (1929.): str. 128–130, dok. 2) pa istim redosljedom kojim su u njoj nabrojani posjedi (*isto*, str. 129) nabrajamo i mi. O posjedima koji se nalaze u Puli i njezinu okrugu, a pripadali su crkvi sv. Apolinara (... *super quibusdam possessionibus positus in pola et eius districtu, que sunt, silicet, ecclesia sancti appollenaris...*), detaljnije u: *isto*, str. 107–108; *isto*, str. 145–146, dok. 9 (12. listopada 1213.); *isto*, str. 148–150, dok. 12 (20. lipnja 1220.); *isto*, str. 162–165, dok. 17 (10. veljače 1229.).

veštarske šume kraj Rovinja), *Florianum* (Fioran, bivše naselje kraj Valbandona), *Fasana* (Fažana), *Petrorum* (Peroj), *Mutilianum* (Mednjan), *Galianum* (Galižana), *Castanelum* (Kostanjica, bivše naselje JZ od Valture), *Stinianum* (Štinjan), *Virtanum* (Vidrijan, bivše naselje SI od Veloga Vrha), *Rudanum* (možda Ruban, bivše naselje na pola puta između Galižane i Veloga Vrha), *Pinis* (nepoznat smještaj) i *Savignana* (današnja Šijana?).¹³

Privatni je posjed, kako se u historiografiji ustalilo mišljenje, nastao krajem 12. stoljeća. U vrijeme kada je Ruđer (*Ruggero*) Morosini, izdanak ugledne mletačke patricijske obitelji, bio potestat (tal. *podestà*) Pule (oko 1198. do 1199.), puljski mu je biskup Ubald (1190. – 1204.) dodijelio, po svemu sudeći, desetine sljedećih mjesta: *Areanum* (Aran), *Bagnoli* (Banjole kraj Vodnjana), *Galianum* (Galižana), *Guargnanum* (Gvarnjan), *Midilanium* (Midijan, Mednjan), *Mugnadellum* (nepoznat smještaj), *Orceanum* (Vrčevan), *Pedrolum* (Peroj), *Rigaglia* (Regalia?, nepoznat smještaj) i *Sisanum* (Šišan).¹⁴ Tako je nastao posjed u znanstvenoj i stručnoj literaturi poznat kao feud Morosini.

U navedenim su laičkim i crkvenim posjedima primjetna i mjesta koja su postojala na prostoru današnje Općine Ližnjan i okolice. Vidljivo je ipak da su mjesta u vlasništvu vladara/markgrofa (Puljska *regalia*) dominantno pokrivala područje sjeverozapadno od Pule, prema Vodnjanu, uključujući i Vodnjanštinu. Posjedi su, pak, Puljske općine dominantno zauzimali prostor istočno od grada, pa tako i čitavo područje Ližnjanštine s njezinim naseljima. Izuzevši Kostanjicu, Feud sv. Apolinara uglavnom se rasprostirao na području Puljskih *regalia* s veštarskom šumom do Rovinja.¹⁵ Jedini posjed koji se podjednako rasprostirao s manjim udjelima na oba ta prostora jest feud Morosini. Po četiri su naselja navedena s oba prostora te dva naselja nepoznata smještaja.¹⁶ U svakom slučaju, nespornosti u znanstvenoj i stručnoj su literaturi oko statusa svih spomenutih naselja s obzirom na pripadnost navedenim laičkim i crkvenim posjedima nastali jer se često zanemarivala/zaboravljala činjenica da su žitelji svijug naselja imali obvezu plaćati/davati poreze Crkvi

13 Usp. također: *Notizie storiche di Pola*, str. 165 – 168; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/1-2, str. 177–178, bilj. 1; isto, *AMSI* 18/3-4, str. 306 i dalje; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 83–84 i 103, bilj. 188–189; isto, str. 182–183 i 237–238, bilj. 278–279. Abecedno u: BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci...«, str. 108–112.

14 Antonio Stefano MINOTTO (prir.), *Documenta ad Forumiulii Patriarchatum Aquileiensem, Tergestum, Istriam, Goritiam spectantia*, Typis Joh. Cecchini, Venecija, 1870., str. 189; *Notizie storiche di Pola*, str. 159–160 i 165–168; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3-4, str. 301–302; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 113 i 220, bilj. 26. Abecedno u: BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci...«, str. 108–112.

15 Kostanjica je uostalom bila na granici posjeda Puljskih *regalia* i Puljske komune pa nije nelogična pretpostavka da se zapadni dio njezina teritorija nalazio na prostoru Puljskih *regalia*.

16 Vrijeme nastanka toga feuda, kao i navodni razlog njegova nastanka – odluka biskupa Ubalda da se odrekne prava nad navedenim naseljima s pripadajućim im desetinama te ih dodijeli Ruđeru Morosiniju u ime zaštite koju mu je pružio kao potestat Pule – u sferi je hipoteze koju je iznio Camillo De Franceschi (DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3-4, str. 301–302). Do nje je došao najvjerojatnije zahvaljujući ispravi od 10. veljače 1199. u kojoj se Ruđer pojavljuje kao potestat Pule (usp. *FIM, dostupno na: https://fontesistrie.eu/1199_BP; pristupljeno_10. 6. 2025.*), ali i zahvaljujući činjenici da su Morosiniji tijekom 13. st. zaista bili vlasnicima toga feuda. Za De Franceschijem su se potom poveli i: BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 183 i 238, bilj. 280; Stanko Josip ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, ser. Posebna izdanja DAPA 31, DAPA i dr., Pazin, 2014., str. 87.

(desetina), središnjoj vlasti, odnosno vladaru/markgrofu i feudalnom gospodaru – tko god da bio, laik ili klerik (što u radnoj renti, što u davanjima u naturi i kasnije u novcu). Zbog takve je vrste uprave dolazilo i do preklapanja u posjedovnim odnosima, što je u konačnici rezultiralo redovitim spominjanjem istih naselja u (vele)posjedima različitih vlasnika ili onih koji su u ime vlasnika vodili, odnosno uzimali u najam (potfeud) te (vele)posjede. Naselja današnje Općine Ližnjan, dakle, u tim vremenima nisu bila iznimkom već pravilom u operiranjima raznoraznim vlasničkim raspoložbama.

Izvori nam za razdoblje od vremena nastanka Feuda Morosini (kraj 12. st.) preko davanja na upravu, prodaja i kupovina Feuda sv. Apolinara te podjeljivanja pojedinih mjesta općinskoga teritorija Pule i Puljskih *regalia* u privatne ruke sve do sredine 14. st., kada Mletačka Republika uspostavlja vlast nad čitavom Puljštinom, ne pružaju vijesti o ubiranju poreza iz kojih bismo mogli vidjeti pojedinačnu razvijenost i gospodarsku moć sviju tih naselja. No izvori koje imamo na raspolaganju donose nam vijesti o vrijednostima i preslagivanju vlasničkih struktura nad tim (vele)posjedima.

Gospodarski i populacijski odsjevi naselja Ližnjanštine pod okriljem moćnih gospodara Pule (13. i prva pol. 14. st.)

Vrela nam govore (1197. i 1200.) posve jasno da su grofovi Gorički kao odvjetnici/zastitnici akvilejskih patrijarha operirali Feudom sv. Apolinara unatoč prosvjedima i presudama ravenskih nadbiskupa da im se to pravo oduzme.¹⁷ Štoviše, tim su feudom desetljećima upravljali pouzdanici grofova Goričkih, članovi obitelji Girolodi koji su živjeli u Kopru, a vjerojatno bili podrijetlom iz Pule. Ta je obitelj 3. srpnja 1265. Feud sv. Apolinara prodala Castropolama za 1800 libri malih mletačkih denara,¹⁸ što je ekvivalent za 750 mletačkih dukata.¹⁹ Time su Castropole, kao pristalice gvelfskih patrijarha/markgrofova, dodatno učvrstile položaj i ugled u južnoj Istri, što ih nije spriječilo da nakon kupovine tog feuda zatraže i dobiju krajem te godine (7. prosinca) svečanu investituru upravo od gibe-

17 BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 237–238, bilj. 278; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 296.

18 Nije riječ o 1800 malih mletačkih denara (usp. BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 183), što bi bio ekvivalent za tek 3 dukata i 6 solda. Riječ je zaista o 1800 libri malih mletačkih denara (usp. CDI 3, dok. 516 (27. veljače 1305.), str. 911: ... *precio mille et octingentis libris parvorum...*; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 306: ... *in data del 3 luglio 1265, per il prezzo di 1800 lire de' piccoli...*; BANIĆ, *Barmecidal Margraviate...*, str. 69), a 1500 libri malih mletačkih denara spominju se bez navođenja izvorne isprave u: *Notizie storiche di Pola*, str. 263–264: ... *il prezzo di lire mille cinquecento de' piccoli...*

19 Upozoravamo da se zlatni mletački dukat (*ducatus Venetus*) počinje kovati tek od 1284. god., u vrijeme dužda Ivana (*Giovanni*) Dandola (1280. – 1289.). Dukate kao usporedivu novčanu jedinicu koristimo kako bismo izbjegli nerazumijevanje prilikom spominjanja mnoštva moneta koje su kolale tijekom srednjega vijeka te stekli jasniju predodžbu o imovnoj moći i gospodarskom potencijalu južne Istre sa središtem u Puli. O novčanim jedinicama u odnosu na dukat detaljnije u: Zlatko HERKOV, *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske. Prvi svezak*, ser. Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 47, JAZU, Zagreb, 1956., str. 364–368; Frederic Chapin LANE, *Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice*, Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 1985.

linskih prvaka Istre, grofova Goričkih.²⁰ Dvadesetak su godina kasnije Castropole novim ugovorom s neugodnim suparnicima, Goričkima, iznova definirali svoj vlasnički status nad Feudom sv. Apolinara priznajući da ga drže u podnajmu.²¹ Čitav je postupak stjecanja Feuda sv. Apolinara iznova opisan i jasno definiran tek 27. veljače 1305.²² te je on ostao u vlasništvu Castropola do njihova protjerivanja iz Pule 1331., točnije do konfiskacije njihove gotovo čitave imovine, bez prava na povratak u Istru 1336. godine.²³ Štoviše, predstavnici su se Puljske komune već 28. svibnja 1331. u Veneciji, dogovarajući uvjete podložnosti Mletačkoj Republici, morali odreći i statutarne prava na priziv sudu ravenškoga nadbiskupa u predmetima sudskih presuda izrečenih u Puli te takve postupke ubuduće prosljeđivati isključivo sudu dužda.²⁴

Po smrti bivšega potestata Pule Ruđera Morosinija (1205.) feud dobiven od biskupa Ubalda potvrđen je Ruđerovim sinovima pa je stariji Robert (*Roberto*), boraveći u Puli, nastavio upravljati tim feudom.²⁵ Sedamdeset se godina poslije izvjesni Ruđer Morosini od S. Angela navodi kao vlasnik toga feuda,²⁶ da bi ga toj obitelji 1285. puljski biskup Matej I. (1285. – 1302.) oduzeo i dodijelio ga Andriji Jonatasu.²⁷ S obzirom na činjenicu da je Feud Morosini nastao voljom jednoga od Matejevih prethodnika te je nekoć bio dijelom »drevnoga posjeda puljskoga episkopata«, Matejeva odluka o oduzimanju i dodjeli toga feuda vjerojatno ne bi u historiografiji bila spornom jer je na takav postupak puljski biskup prema tadašnjim kanonskim i svjetovnim pravnim uzusima na to imao pravo. No Matej je bio iz obitelji Sergijevaca Castropola i k tome je ustupanje Feuda Morosini Jonatasima obavio bez novčane odštete. Takav se njegov postupak tretirao kao čin otimačine i pogodovanje Jona-

20 *Notizie storiche di Pola*, str. 263; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 306.

21 *Notizie storiche di Pola*, str. 219, 297 i 298; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 306.

22 CDI 3, dok. 516 (27. veljače 1305.), str. 910–913; *Notizie storiche di Pola*, str. 293–296; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 306; GRUBER, *Povijest Istre*, str. 153.

23 CDI 3, dok. 658 (2. listopada 1336.), str. 1139. Isti dokument u: *Notizie storiche di Pola*, str. 307–308; CDI 3, dok. 662 (25. studenoga 1336.), str. 1143; *isto*, dok. 704 (21. kolovoza 1344.), str. 1199–1202; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 20/3-4, str. 17–22; Bernardo SCHIAVUZZI, »Due Castelli (Notizie storiche)«, AMSI, vol. 31 (1919.), str. 93; GRUBER, *Povijest Istre*, str. 162–163; ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, str. 89.

24 *Et insuper promiserunt et contenti fuerunt pro bono et comoditate ipsorum, quod statutum Pole loquens de appellationibus faciendis ad archiepiscopum vel curiam archiepiscopi Ravenatis debeat de presenti revocari et ordinari per ipsos et fieri cum effectu quod imposterum nulla appellatio fieri possit alicubi vel ad potestatem vel ad aliquem alium dominum vel rectorem, salvo tamen quod liceat Polensibus ad ducalem curiam recurrere et appellare super sententiis datis...*: usp. FIM, dostupno na: https://fontesistrie.eu/1331_SP (pristupljeno 10. 6. 2025.) i na tom mjestu upute na prethodna izdanja navedenoga dokumenta. Iz te se točke ugovora jedino može zaključiti da je sekularna jurisdikcijska ovlast ravenškoga nadbiskupa nad Pulom proizišla iz postojanja Feuda sv. Apolinara te da je ona prestala ovim podvrgavanjem Pule duždu i mletačkoj komuni.

25 DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 301–302; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 183 i 238, bilj. 280.

26 DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 303–304; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 238, bilj. 280.

27 *Notizie storiche di Pola*, str. 269; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, AMSI 18/3-4, str. 304; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 238, bilj. 280; ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, str. 87.

tasima te je polučio ne samo pravnim osporavanjem i procesom koji su pokrenuli Morosiniji nego i negativnom percepcijom uloge Castropola na imagoško-diskurzivnoj razini istarske historiografije (i talijanske i hrvatske). Nažalost, trenutno su nepoznati izvori koji bi donijeli informacije o stvarnoj raspoložbi obitelji Jonatasa nekadašnjim Feudom Morosini, međutim, poznato je da su članovi te obitelji upravo kao pouzdanci Castropola dobili taj feud, ali i da su s vremenom postali »ljutim njihovim protivnicima« i jednim od vodećih puljskih obitelji koje su podržavale zamisao o dolasku mletačke vlasti i potom sve činile da se to i ostvari. Takva se promjena političkoga djelovanja Jonatasa čini posve nelogičnom. Naime, s obzirom na stjecanje posjeda koji je imala ugledna mletačka patricijska obitelj, razumno bi bilo zaključiti da su se Jonatasi, štiteći pravo na novu obiteljsku stečevinu, još jače oslanjali na Castropole te da su stoga morali zauzeti izrazito protumletački stav. Kako god, Matejev je drugi sljednik na biskupskoj stolici Pule Hugon (1308. – 1325.) Morosinijima vratio 7. veljače 1309. sporni feud, a ovi su ga već 30. siječnja 1312. prodali za 46 dukata u grošima²⁸ – Castropolama!²⁹ Iz takva se odnosa Morosinija prema tom feudu može doći posrednim putem do dva zaključka. Prvo, Morosiniji su konačno poslije 24 godine parničenja ušli u taj posjed samo četiri mjeseca prije tragedije koja je pogodila Istru. U lipnju se, prema svjedočanstvu čedadskoga kroničara Julijana, dogodila nezapamćena »najezda skakavaca kakvu ni jedan čovjek nije mogao zamisliti«,³⁰ što je izazvalo opću glad zbog koje je godimice do 1317. umiralo veliko mnoštvo ljudi.³¹ S obzirom na te vijesti, opravdano se može zaključiti da ni Ližnjan i okolica nisu bili pošteđeni te pošasti. Morosinijima je oči-

- 28 Groš (*denarius grossus Venetus*) je srebrnjak koji je od 1202. do 1284. bio vrijednosno najjačom mletačkom monetom. U drugoj se polovici 13. st. počinje nazivati *matapanom* i 18 je tih srebrnjaka vrijedilo jedan zlatni mletački dukat kada je ovaj 1284. uveden u novčani promet: HERKOV, *Građa za financijsko-pravni rječnik...*, str. 302–303, 364 i 475; LANE, *Money and Banking*, str. 10 i 113–114.
- 29 Valeriano MONTI, *Cenni storici di Sissano / Bilješke o povijesti Šišana*, prev. i ur. Antonio GIUDICI, *Comunita degli Italiani di Sissano / Zajednica Talijana u Šišanu*, Sissano / Šišan, 2014., str. 53 i 147: pogrešno navodi da je prodaja obavljena za 46 groša, što bi bio ekvivalent za 2 dukata i jednu libru malih mletačkih denara. Ta svota svakako nije mogla biti vrijednost tih dobara. Ispravno: Gaspare NEGRI, »Compendio delle cose contenute nel lungo processo della causa e differenza trattata davanti il legato apostolico tra Sergio di Nassinguerra detto Forella da Castro Pola e Sergio vescovo di Pola per occasione dei feudi pertinenti alla famiglia predetta di Castro Pola, de' quali esso Sergio da detto vescovo era stato spogliato l'anno 1332«, prir. Pietro KANDLER, u: *L'Istria*, vol. 2, no. 65–66 (1847.), str. 265; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3–4, str. 305 (... *ma tre anni dopo egli lo vendette per ducati 46 de' grossi veneziani ai Castropola...*); BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 183, bilj. 280 na str. 238; ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, str. 87–88.
- 30 *Anno Domini MCCCIX, de mense junii, venit tanta multitudo locustarum in partibus Istrie, quod nullus hominum credere posset*: citirano prema BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 53 i 129, bilj. 167; objavljeno u: Giovanni TAMBARA (prir.), *Juliani canonici Civitatensis chronica (aa. 1252 – 1364)*, ser. *Rerum Italicarum scriptores* 24:14, S. Lapi, Città di Castello, 1905., str. 44.
- 31 Prema svjedočanstvu drugoga kroničara, Ulrika od Pordenonea, upravo na prostorima državine patrijarha/markgrofa – Furlaniji, ali po svemu i u Istri (usp. BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 53–54 i 129–130, bilj. 168). Osim toga, južnu je Istru pogodila već 1312. i kužna epidemija (Bernardo SCHIAVUZZI, »Epidemie di peste bubbonica in Istria (Notizie storiche)«, *AMSI*, vol. 4, no. 3–4 (1888.), str. 429) pa se na ovom primjeru može primijeniti Birabenov zaključak kako je u pravilu glavni preduvjet pojave kužne epidemije zdravstveno iscrpljena ljudska zajednica koja proživljava ili je upravo preživjela razdoblje gladi, što je izazivalo višegodišnju demografsku »spiralu smrti« koja se lako može predočiti shemom: *elementarna nepogoda* → *razdoblje gladi* → *kužna epidemija* → *razdoblje gladi*: Jean-Noël BIRABEN, *Les hommes et la peste*

gledno zbog tih nedaća feud u okolici Pule bio tada više teretom nego što su od njega imali koristi pa su ga se riješili prodajom Castropolama za prihvatljivu cijenu. Drugi bi posredni zaključak bio vezan uz činjenicu da su Castropole kupovinom toga feuda uvelike »oštetili« interese Jonatasa, što je moglo biti uzrokom razdora među tim obiteljima, koji je okončan urotničkim djelovanjem Jonatasa i tragičnom sudbinom većine muških članova obitelji Castropola te njezinim izgonom iz Pule 1331.³²

Sergijevci Castropole, međutim, nisu samo nastojali steći veće posjede. Oni su, primjerice, na nepoznat način između 1291. i 1331. god. uzeli u zakup teratik (*terratico*) Šišana (*Sissano*) i Turtijana (*Turtiyano*).³³ Njime su morali godišnje svojemu senioru (patrijarhu/markgrofu) predati 100 modija žita/pšenice,³⁴ što jasno upozorava na činjenicu da su žitelji Šišana i Turtijana raspolagali potrebnim površinama obradiva zemljišta za proizvodnju žitarica. Ako je riječ o desetom dijelu prihoda, tada se vrlo lako može izračunom zaključiti da su porezni obveznici u Šišanu i Turtijanu morali proizvesti godišnje barem 34 122 kg pšenice. Nakon toga bi podavanja šišanskim i turtijanskim proizvođačima/poljodjelicima (u statusu kolona/kmetova ili težaka) trebala ostati na raspolaganju 30 702 kg pšenice.³⁵

en France et dans les pays européens et méditerranéens, vol. 2: *Les hommes face à la peste*, Mouton, Pariz – La Haye, 1976., str. 2–27.

32 DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 19, str. 169–198; MONTI, *Cenni storici di Sissano*, str. 53 i 146–147; GRUBER, *Povijest Istre*, str. 162–163; ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, str. 87–89.

33 Zahvaljujući Bonifaciju, u historiografiji se ustalio i faktoid da su Castropole uspješni od patrijarha/markgrofa Rajmunda della Torrea potkraj njegova života 1299. dobiti potvrdu zakupa Šišana (*Sissano*) i Turtijana (*Turtiyano*), koji je s njima oko 1252. ugovorio patrijarh/markgrof Grgur od Montelonga (usp. Giovanni BONIFACIO, *Istoria di Trivigi*, Presso Gianbatista Alerizzi q. Gir, Venecija 1744., str. 228: ... *Monfiarido valorosissimo Capitano de' Patriarchi d'Aquileja, che fu in premio de' suoi gran fatti da Gregorio Patriarca infeudato di Sissano, e di Turrigliano, due grosse ville, poste nel Contado di Pola...*: podcrtao I. J.). Činjenica jest da su 1336. god., dakle u vrijeme kad su već bili prognani iz Pule, mletačke vlasti upozoravali kako imaju ta prava nad Šišanom i Turtijanom (usp. CDI 3, dok. 658 (2. listopada 1336.), str. 1139: ... *ego Sergius, et predecessores habuimus, et tenuimus ab Ecclesia Aquilegensis, primo villa Sissani, et Turtiyani cum mero, et mixto Imperio, ac dationibus, et quibuscumque servitutibus, et cum omnibus suis pertinentiis de quibus medietas spectat mihi Sergio...*: podcrtao I. J.) pa je tako faktoid nastavio živjeti (usp. DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3–4, str. 296–298; BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 182 i 190; MONTI, *Cenni storici di Sissano*, str. 54 i 147; ŠKUNCA, *Prošlost Crkve u Istri*, str. 87; JOVANOVIĆ, *Nestala naselja u južnoj Istri...*, str. 57). Mlečani su, pak, vojnom intervencijom u kolovozu 1291. uspostavili kratkotrajnu kontrolu i nad tim dvama naseljima te su pristali za njih plaćati uobičajenu daću od 100 modija žita po pulskoj mjeri – akvilejskom patrijarhu (usp. Roberto CESSI (prir.), *Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia*, vol. 3, Zanichelli, Bologna 1934., str. 305, dok. 87). Stoga je posve nejasno zašto se zaključilo da su Mlečani tom intervencijom zapravo prisilili Castropole da njima potvrde vjernost pod uvjetom da im za Šišan i Turtijan isplaćuju navedenih 100 modija žita!; usp. DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3–4, str. 319.

34 Navedenim faktoidima inertno se pridružio i onaj o obvezi Castropola da su u ime šišanskoga i turtijanskog teratika morali godišnje svojemu senioru (patrijarhu/markgrofu) predati 82 modija žita/pšenice i 85 modija ječma (DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3–4, str. 298: ...*avrebbe investito di Sissano e Turciliano Monfiarito e i suoi fratelli, verso l'annua prestazione, a titolo di terratico, di 82 moggia di frumento e 85 dorzo...*; MONTI, *Cenni storici di Sissano*, str. 54 i 147). Žitelji Šišana i Turtijana trpjeli su daću, kako je i u prethodnoj bilješci navedeno, od 100 modija pšenice.

35 Modij (*modius*, *moggio*, *mozzo*, *moča*) šuplja je mjera koja je volumenom varirala od države do države, pa čak i od grada do grada. Zapremina je, dakle, modija varirala (40-ak do 50-ak litara) pa ako pretpostavimo da je modij koji se spominje u ovim dokumentima bio oko 44 litre, tada je takav modij sadržavao 34,12

Zahvaljujući ovim brojkama, možemo s obzirom na tada još uvijek prevladavajući dvostruki plodoredni sustav proizvodnje i prosječan prinos po zadanoj prostornoj jedinici izračunati potrebnu površinu za takvu proizvodnju, ali i broj odraslih osoba koje su takvom proizvodnjom zadovoljavale osobne godišnje potrebe za krušaricama. Naime, do kraja 18. stoljeća prosječan je prinos iznosio 500 kg pšenice po hektaru³⁶ pa bi s obzirom na obvezu podavanja od 100 modija pšenice proizvođačima trebalo biti na raspolaganju oko 70 ha zemljišta u jednoj godini (140 ha s obzirom na dvostruki plodored). Te su, dakle, površine s obzirom na izračun prinosa preostale nakon ubiranja poreza zadovoljavale potrebe oko 160 odraslih osoba za njihovu prehranu, pod uvjetom da su godišnje konzumirale 200 kg kruha.³⁷ I konačno, ako se koristi prosječna cijena po kojoj se za jedan dukat moglo kupiti oko 102 kg pšenice, tada bi tih 100 modija vrijedili 33 dukata i 2 libre malih mletačkih denara.³⁸ Cijenu ječma, koja je bila niža od one pšenice, možemo izračunom dobiti iz dokumenta potvrđenoga 12. siječnja 1278. u kojem se nabrajaju naturalne daće koje su trebale biti prikupljene s prostora grada Pule i dijela Puljskih *regalia*.

Patrijarh/markgrof Rajmund della Torre u nazočnosti uglednika i službenika mahom iz okolice Udina, ali i Sergija Castropole (*presentibus [...] domino Sergio de Pola*) »u kući komune« (*in domo communis*) Buzeta³⁹ utvrdio je početkom 1278. zaostala trogodišnja podavanja u pšenici i ječmu iz Pule (*Pola*), Fažane (*Fasane*), Galižane (*Galisani*), Banjola (*Bannoli*, kod Vodnjana), Gurana (*Gurani*), Paderna (*Paderni*), Midijana (*Midillan*, Med-

---

kg pšenice s obzirom na njenu specifičnu težinu po litri (100 l = 77,55 kg). Otuda i navedena ukupna pretpostavljena količina proizvodnje, pod uvjetom da je spominjanih 100 modija deseti dio prinosa. Usp. izračune za različite šuplje mjere u: Zlatko HERKOV, *Mjere Hrvatskog primorja*, ser. Posebna izdanja, sv. 4, Historijski arhivi u Rijeci i Pazinu, Rijeka, 1971., str. 21–63; Sena SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, »Srednjovjekovni sustavi šupljih kamenih mjera u Istri, Hrvatskom primorju i kontinentalnoj Hrvatskoj«, *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 3, no. 1 (1995.), str. 76.

- 36 Prosječni su prinosi žita/pšenice po hektaru na srednjovjekovnim talijanskim, engleskim i hrvatskim prostorima u klimatski povoljnim godinama bili podjednaki (400 – 700 kg po ha). U slučajevima loših godina prinosi su padali i na manje od 300 kg/ha. U Hrvatskoj je, pak, tek 1885. god. dosegnut prinos od 840 kg pšenice po hektaru. Usp. Ildebrando IMBERICIADORI, »Agricoltura italiana dall'XI al XIV secolo«, *Rivista di storia dell'agricoltura*, vol. 23, no. 1 (1983.), str. 377; Barry HARRISON, »Field Systems and Demesne Farming on the Wiltshire Estates of Saint Swithun's Priory, Winchester, 1248–1340«, *The Agricultural History Review*, vol. 43, no. 1 (1995.), str. 1–18; Igor STIPETIĆ, *Biljna proizvodnja u Hrvatskoj 1885.-1990.*, ser. Agrarno-ekonomske studije, knj. 1, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991.
- 37 Valja imati na umu činjenicu da su tadašnji poljodjelci morali ostavljati i određenu količinu prinosa kao sjeme za sljedeću sjetvu; Neven BUDAK – Tomislav RAUKAR, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 338.
- 38 Cijenom modija/spuda žita uređivala se i cijena kruha, primjerice, u Vodnjanu na dobrobit i korist siromaha i vodnjanskoga puka, pa su tako cijene modija žita varirale od 30 do 45 solda, odnosno od 1/4 do 1/3 dukata; usp. Nella LONZA – Jakov JELINČIĆ (prir.), *Vodnjanski statut – Statuto di Dignano MCDXCII*, u: Neven BUDAK (gl. ur.), *Kolana od statuti*, knj. 2, Vodnjan i dr., Vodnjan – Pazin – Grad Zagreb, 2010., gl. XLV, str. 376–379; usp. također: BUDAK – RAUKAR, *Hrvatska povijest...*, str. 338.
- 39 Sebastiano BLANCATO (prir.), *Le note di Giovanni da Lupico*, ser. Fonti per la storia della chiesa in Friuli 15, Istituto Pio Paschini, Rim, 2013., dok. 88, str. 325; BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 46–47 i 122.

njan), Vodnjana (*Adinnani*) i Pudižana (*Pudinzani*). Nakon pojedinačno navedenih podavanja po mjestima za svaku je godinu istaknut i ukupan trogodišnji iznos poreza: 631 modij pšenice te 643 modija i 3,5 starića ječma.⁴⁰ No tom je prilikom istaknuta i kazna od 900 libri malih mletačkih denara (~ 375 dukata) ako se u roku od osam mjeseci navedene količine žitarica u cijelosti ne predaju Rajmundu della Torreu.⁴¹ Kako smo na primjeru Šišana i Turtijana zaključili da su Castropole istom Rajmundu imali obvezu predati 100 modija pšenice u vrijednosti od 33 dukata i 2 libre malih mletačkih denara, tako je i 631 modij pšenice naveden o ovom dokumentu vrijedio 211 dukata i 53 solda malih mletačkih denara. To znači da je preostali iznos navedene kazne (163 dukata i 19 solda malih denara) bio iznos koji je cjenovno pokrивao 643 modija i 3,5 starića ječma, što znači da je tada 116,5 kg ječma vrijedilo jedan dukat.

Katastik, pak, Puljskoga kaptola iz 1303. god., koji je u historiografiji manje poznat, spominje Ližnjan s dvjema kontradama.⁴² Naime, u Ližnjanu je Kaptol ubirao »u cijelosti desetinu kruha, vina i mesa«,⁴³ dok je u kontradi Turtijan trećina desetine pripadala izvjesnom »ser Jakobu de Guciju, vazalu [Puljske] biskupije«,⁴⁴ a u kontradi Kuje četvrtina desetine »gospodinu vitezu Nikoli«. ⁴⁵ Nažalost, osim ovih navoda u katastiku nisu zabilježene količine kruha, vina i mesa koje se prikupljane poreznom desetinom u tim mjestima. No spominjanje »gospodina viteza Nikole« u Kujama jest zanimljiv podatak jer bi mogla biti riječ (što spominjemo s velikom dozom opreza – op. a.) o sinu Glicerija Castropole (1265. – 1285.).⁴⁶ Imajući to na umu, valja istaknuti da su Castropole, dobivši u zakup Šišan i Turtijan, ostvarili kontrolu nad vrlo važnim komunikacijskim pravcem koji je počinjao u prirodnim lukama, uvali Kuje, kao i u Medulinskom zaljevu, te se nastavljao preko Vrčevana, Gvarnjana, Šišana i Turtijana i završavao u Puli – središtu njihove moći. U Šišanu i Turtijanu pretpostavljenom se broju od 160 odraslih moraju pribrojati djeca,

40 BLANCATO (prir.), *Le note di Giovanni da Lupico*, dok. 88, str. 326: *Summa [vero] frumenti totius predictorum trium annorum sunt modia [se]xcenta triginta et unum et modium et ordei modia [s]excenta quadraginta tria et stariola tria et medium.*

41 *Isto*, dok. 88, str. 327: *... sub pena quan[titatis] noningentas libras venetorum parvorum cum omnibus dampnis, expensis et interesse que et quas dictum dominum patriarcham vel eius nun[tium] pro predictis denariis habendis et exigendis...*

42 Državni arhiv u Rijeci, VO-1: Pulski kaptol, kut. 9, sv. 14: Katastik kaptola u Puli, 1303., fol. 12r. Zahvaljujem cijenjenom kolegi Josipu BANIĆU, koji mi je blagototno ustupio prijepis ovoga dokumenta i na koji me upozorio.

43 *De villa Lisignani: Item debet habere dictum Capitulum Polense de dicta villa totam decimam panis, vini et carniū semper antiquitus sollutam integraliter de infrascriptis contratis...*

44 *De contrata Turtiani, cuius decima dividatur in tres partes, quarum due expetant Chapitulo Polensi, tertia spectant ser Yachobo de Gucii vassalli Episcopatus, de duabus vero partibus spectant Capitulo...*

45 *De contrata Cuve primo debet habere dictum Capitulum de dicta contrata medietatem decime panis, vini et carniū semper antiquis temporibus integraliter sollutam. Item debet habere dictum Capitulum de allia medietate pro feudo quod olim fuit domini Nicolai millitis quartam partem:* sve citirano v. gore u bilj. 42.

46 Manja je vjerojatnost da je riječ o Nikoli (†1360.), sinu Sergija II. (†1344.) Castropola, koji se oko 1303. god., po svemu sudeći, nije ni rodio, a ako jest, bio je dojenačke dobi.

pa bi on iznosio oko 225 stanovnika tih dviju kontrada.⁴⁷ Isto je tako i poljoprivredna površina, odnosno zemljište kojim su stanovnici tih dvaju naselja raspolagali, bila znatno većom jer je 140 navedenih hektara oranica bilo potrebno da se proizvede samo navedena pšenica, a u ukupan su zemljišni fundus Šišana i Turtijana ulazile oranice na kojima su se sijale, vjerojatno u manjim količinama, ostale žitarice te maslinici, vinogradi, gajevi i šume, pašnjaci, okućnice s kućama, prostori koji su pripadali sakralnim građevinama i slično. Da nije tako, Puljski kaptol ne bi mogao ubirati u Kujama, Ližnjanu i Turtijanu desetine kruha (potrebne oranice žitarica), vina (potrebna zemljišta za vinograde) i mesa (potrebni pašnjaci i šume)...

Gospodarska i populacijska moć Pule i njezina općinskoga teritorija (kojem je pripadalo i područje današnje Općine Ližnjan) može se nazrijeti i zahvaljujući poreznoj obvezi od 2000 libri malih mletačkih denara (~ 830 dukata) koju je 1257. god. puljska zajednica imala prema markgrofu/patrijarhu Grguru od Montelonga.⁴⁸ Ako bismo, pak, na taj iznos primijenili metodu izračuna koju smo koristili za procjenu broja žitelja Šišana i Turtijana, tada bismo mogli zaključiti da je na prostoru Puljske općine/komune sredinom 13. st. živjelo najmanje 6300 ljudi.⁴⁹ Takvo se stanje još uvijek reflektira krajem 14. stoljeća premda je u to vrijeme status grada Pule, odnosno puljskoga kneza, naglo opao što se nazire iz visine kneževih godišnjih plaća.

Kad je 28. svibnja 1331. god. Pula ugovorila s Mletačkom Republikom uvjete podložnosti, pristala je i na iznos godišnje plaće puljskom knezu od 50 libri mletačkih groševa (= 500 dukata)⁵⁰ da bi već krajem toga stoljeća knezu plaća pala na 1200 libri mletačkih malih denara (= 266,7 dukata).⁵¹ Usporedimo li te godišnje plaće s onima koje je krajem 13. st. imao potestat u Kopru (426,25 dukata)⁵² te s onima koje su se za toga kneza do 1421. god. ustalile na 2000 libri (= 445,5 dukata), primjetno je da su do sredine 14. st. Pula i Kopar bili

47 Pod uvjetom da su u predtranzicijskom demografskom razvoju djeca do 14. godine starosti (vrijeme kada su u srednjem vijeku već djelomice tretirana kao punoljetna) činila oko 40 % ukupnoga broja stanovnika.

48 Nažalost, u historiografiji, opet zahvaljujući Camillu De Franceschiju, opstaje faktoid da je Grgur tada Puli prepustio prikupljanje nameta i poreza koji su mu pripadali u ime paušalnoga godišnjeg iznosa od navedenih 2000 libri malih denara (usp. DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3-4, str. 286). Dokumenti na koje se De Franceschi referirao (CDI 2, dok. 304 (8. ožujka 1257.), str. 517; *isto*, dok. 320 (11. rujna 1258.), str. 539), međutim, sačuvani su u sedamnaestostoljetnim prijepisima s nizom pogrešaka i ispuštenih dijelova, ali i u takvim se prijepisima nigdje ne iščitava privilegij prepustanja prikupljanja ikakvih nameta i poreza, već je razvidno tek da je Grgur tražio cjelovitu isplatu poreza u navedenom iznosu.

49 Riječ je, dakle, o gradu Puli, odnosno čitavoj Puljskoj općini s 15 podređenih naselja: Medulinom, Pumpinjanom, Ližnjanom, Gvarnjanom, Šišanom, Mimijanom, Barbolanom, Turtijanom, Ovinjanom, *Cimelimoneom* (nepoznata smještaja), Aranom, Pomerom, Azanom, Tajbanom i Vrčevanom (usp. CDI 2, dok. 304 (8. ožujka 1257.), str. 517; *isto*, dok. 320 (11. rujna 1258.), str. 539; DE FRANCESCHI, »Il comune polese...«, *AMSI* 18/3-4, str. 286). Upozoravamo da u ovaj izračun broja stanovnika nisu uključeni žitelji naselja Puljskih *regalia*.

50 ... comes Pole habere debeat de salario a Communi Pole libras quinquaginta grossorum in anno...: usp. FIM, *dostupno na*: https://fontesistrie.eu/1331_SP (pristup 10. 6. 2025.).

51 Usp. Alessandra RIZZI (prir.), *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria (1382-1547)*, Viella, Rim 2017., str. 152.

52 *Isto*, str. 110.

vodećim gospodarskim i demografskim komunalnim zajednicama na ozemlju Istre, ali i da je krajem toga stoljeća potencijal Pule naglo splasnuo. Vodećim je urbanim središtem po tom parametru (p)ostao, dakle, Kopar, a puljski je knez s godišnjom plaćom pao na porečku razinu. Naime, u prvim je desetljećima 15. st. porečki rektor imao godišnju plaću od 1100 libri (= 244,5 dukata),⁵³ što je nešto manje od one puljskoga kneza. Usporede li se te plaće s onima ostalih mletačkih upravitelja u Istri, poput buzetskoga potestata od 600 libri (= 133,3 dukata), dvigradskoga od 390 libri (= 86,7 dukata) ili rašporskoga kapetana kojemu je Roč bio dužan uplaćivati svega 112 libri mletačkih malih denara (= 24,9 dukata),⁵⁴ tada se može zaključiti da Pula, kojoj su pripadala naselja Ližnjanštine, u prvoj polovici 15. stoljeća postaje drugorazrednim urbanim istarskim središtem.

Parafrazirajući ocjenu demografsko-gospodarskoga stanja kasnoantičke i ranosrednjovjekovne Ližnjanštine, koju je svojedobno iznijela Vesna Girardi-Jurkić, zaključujemo: »...značajno je uočiti da je ovo područje južne Istre bilo izrazito naseljeno i kultivirano sve od prapovijesti do uvođenja vladavine Venecije, kada u XIV i XV stoljeću započinje njegovo naglo propadanje i nezadrživa depopulacija.«⁵⁵

Gospodarsko i populacijsko stanje razmatranih naselja pod okriljem moćne *Serenissime* (druga pol. 14. i 15. st.)

Početak kontinuirane mletačke vladavine u ovom dijelu Istre obilježila je epidemija kuge (1347. – 1353.), koja je Istru pogodila 1348. godine. Ta je pošast u Europi rezultirala demografskom katastrofom pa nije neutemeljeno pretpostaviti da je crna smrt ostavila trag i na prostoru Ližnjana i susjednih mjesta.⁵⁶ Tu su nevolju uskoro sustigle nove kužne epidemije (1361., 1371. i 1427.)⁵⁷ i nesmiljena pustošenja okolice Pule u mletačko-đenoveškim ratovima (1354. i Ratu za Chioggio, 1379. – 1381.), nakon čega je Venecija, što kupovinama, što nizom manjih vojnih akcija (1394. – 1418.) te pobjedonosnim ratovima (1410. – 1411. i 1420. – 1421.) protiv kralja Žigmunda Luksemburškog i istarskih markgrofova/patrijarha, zadobila strateški važne utvrde i gradove u sjevernom i istočnom dijelu Istre (Rašpor, Milje, Buzet, Kaštel, Labin, Plomin i dr.). Markgrof/patrijarh se Ludovik Scarampi Mezzarota

53 *Isto*, str. 123. Plaća je porečkoga rektora, dakle, bila gotovo jednaka onoj puljskoga kneza.

54 Usp. BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 73 i 151, bilj. 305–307. i u tom djelu navedene izvore i sekundarnu literaturu.

55 JURKIĆ, »Najstarija prošlost Ližnjana«, str. 285.

56 Usp. SCHIAVUZZI, »Epidemie di peste...«, str. 430.

57 *Isto*, str. 432–433. Osobito je teška po okolicu Pule bila epidemija 1371., za koju je Schiavuzzi utvrdio da je nakon njezina »plesa smrti« Puljština ostala bez gotovo čitava stanovništva, tako da je od sedamdesetak kuntrada i sela preostalo samo njih jedanaest (!), što izvori, kao što ćemo vidjeti, ne potvrđuju. Na takav je zaključak Schiavuzzija vjerojatno navelo ili upozorenje dužda Antuna (*Antonio*) Veniera (1382. – 1400.) novoimenovanom koparskom potestatu-kapetanu da se od 1375. »Sva Istra može smatrati pustom« (*Tota Istria potest dici deserta / L'Istria tutta può dirsi deserta*; usp. Miroslav BERTOŠA, »Pabirci o povijesti Medulina (od srednjega vijeka do polovice XIX. stoljeća)«, *Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 7 (2000.), str. 46–47) ili svjedočanstvo istarskoga providura Marina Malipiera (1581. – 1583.), koji je nešto slično zabilježio; usp. *Notizie storiche di Pola*, str. 333.

(1439. – 1465.) konačno 1445. odrekao svojih izgubljenih teritorija Akvilejske patrijaršije u korist Mletačke Republike uz godišnju odštetu od 5000 dukata,⁵⁸ čime je dužd postao neupitnim vladarom istarskih posjeda koje je dotad *Serrenissima* uspjela zaposjesti. Nakon te se godine, unatoč ratu na zalazu srednjega vijeka (Rat Cambraiske i Svete lige, 1508. – 1511./1523.), mletačka vlast ne samo djelomice proširila nego se do propasti Prejasne Republike posve stabilizirala na istarskom prostoru.⁵⁹

Na počecima mletačke vladavine područje Ližnjana i okolice, unatoč kužnim pošastima i ratu s Đenovom, do početka 1370-ih još uvijek proizvodno i populacijski dobro stoji. Zahvaljujući prije svega kanonicima Kaptola puljske stolnice, sačuvani su, poput onih podataka iz 1303. god., u svešćiću od svega trinaest pergamentskih listova u polufoliju za razdoblje od 1349. do 1369.⁶⁰ podatci o podavanjima koja su Kaptolu isplaćivali uživaoci/najmoprimci njegovih nekretnina (mahom kuća u Puli) i zemljišta/parcela koja mu je biskup ustupio u okolici Pule kako bi ubiranjem crkvene desetine kanonici imali od čega živjeti.⁶¹ Među tim se posjedima nalaze i one kontrade i sela s područja današnje Općine Ližnjan s imenima glava kućanstava od kojih su se u njima ubirala podavanja (uglavnom u pšenici i ječmu), ali i imena mještana rodom iz tih naselja, koji su imali u najmu kaptolske kuće u Puli te za njih plaćali u novcu. Mjesta u kojima je Kaptol od pojedinih kućanstava ubirao podavanja jesu kontrada Tajban te sela Vrčevan, Šišan i (naročito) Kostanjica.

Desetina je Kostanjice, za razliku od triju prvonabrojanih mjesta, najvećim dijelom prepuštena kanonicima pa analizom podataka iz njihove »Knjige podavanja i prihoda« (*Quaternus fictuum siue dasionum...*) ističemo da je seoska zajednica (*comune Castagni*) plaćala 8 modija i k tome jedanaest kućanstava (među kojima su na čelu bile i tri žene: *domina Fumia, dona Gliroso* i *Bona del Greco*) dodatnih 18 modija i 21 starić pšenice. Ta količina pšenice odgovara, izračunom koji smo objasnili na primjeru Šišana i Turtijana, težini od 1045,5 kg, što, pak odgovara broju od 45 odraslih osoba koje se pšenicom preostalom nakon ostalih poreza mogu tijekom godine prehraniti, odnosno ukupnom broju od 75 članova kućanstava (očigledno 11 navedenih) koji su tom količinom plaćali crkvenu desetinu.

58 Gian Rinaldo CARLI, *Delle antichità italiane. Parte quarta, Nell'imperial Monistero di S. Ambrogio Maggiore, Milano 1790.*, str. 265: ... *per le Provincie da essa ritenute della Cargna, del Friuli, e dell' Istria*. Primjerice, još su krajem 14. st. ukupni prihodi Akvilejske patrijaršije iznosili 3800 maraka (= 7.296.000 malih mletačkih denara = 6.755,55 dukata): usp. BANIĆ, »Buzet: nepokolebljivi bastion...«, str. 61 i 138.

59 O svemu detaljnije u: BENUSSI, *Povijest Pule*, str. 249–281; DUKOVSKI, *Povijest Pule*, str. 60–62 i 292–293; Josip BANIĆ, »The Venetian Takeover of the Margraviate of Istria (1411–1421): The Modality of a Passage (with Eight Previously Unedited Documents in the Appendix)«, *History in Flux*, vol. 1 (2019.), str. 43–78. Vidi također tekst te djela ostalih autora s detaljnim popisom literature u: Marija MOGOROVIĆ CRLJENKO, »Istra i Kvarner«, u: Marija KARBIĆ (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku*, Biblioteka: Zoran LADIĆ (ur.), *Povijest Hrvata*, sv. 3, Matica hrvatska, Zagreb, 2019. str. 305–326.

60 Postoji i po jedan naknadni upis za 1370. i 1371. godinu.

61 Mirko Zjačić, priređivač ovoga svešćića, upozorio je i na drugi neobjavljen »Katastik katedralnog kaptola u Puli«, koji je u usporedbi s ovim opsežniji i seže do 1387. godine; usp. Mirko ZJAČIĆ, »Knjiga podavanja i prihoda posjeda katedralnog kaptola u Puli (Quaternus fictuum siue dasionum domorum et aliarum possessionem Polensis capituli) (1349 - 1371)«, *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. 4 (1957.), str. 60.

Valja pripomenuti da su u Kostanjici, uz imena glava kućanstava Venerija de Pima, Ivana Tonsija (*Tonsus*) i Petra Rubea (*Rubeus*), spomenuti i ovi lokaliteti: kontrada Bahele (*contrata de Bahele*), zemlja Zeneste (*pro terris Çeneste*) i lokalitet Gromača (*in loco Grumacij*)⁶² te da su kanonici čak četvorici Kostanjčana iznajmili i kuće u Puli.⁶³

Iz sela je Vrčevana (*De villa Orceuani*) Kaptol ubirao desetinu od 8 modija pšenice samo na zemlji koju je obrađivalo kućanstvo Andrije pok. Januarija (*Andreas condam Çenarij*),⁶⁴ a s kontrada Azan, Tajban i Zampanos (*De contrata Açani, Taibani et Çampanosij*) 3 modija i 2 starića također pšenice od Silvestra pok. Tome.⁶⁵ Pored ovih, u selu Šišanu (*De villa Sisani*) Kaptol je imao, po svemu sudeći, samo jednog obveznika, imenom Fele.⁶⁶ No on je zanimljiv ne samo zato što je Kaptolu bio dužan predati uime desetine čak 7 modija (~238 kg) ječma i 4 modija (~136 kg) ostalog žita nego i zato što se zemlja na kojoj je proizvodio te žitarice rasprostirala jugoistočno od Šišana podno brežuljka Svetice, na kojem se nalazila crkva posvećena B. D. Mariji.⁶⁷ Kanonici su u tom razdoblju iznajmili i kuću izvjesnom Martinu del Caganu iz Šišana kraj Samostanskih vrata (*Porta monasterij*) za 4,5 libre malih mletačkih denara (blizu 1 dukata).⁶⁸

Sljedeći izvor, premda sumaran kada je riječ o popisu obveza plaćanja desetine iz okolnih mjesta, ali detaljan u popisu stanovnika Pule, jest iznova knjiga Puljskoga kaptola (*Liber canipariae dominorum canonicorum*) iz 1403. godine. U njoj se, naime, u zasebnom poglavlju, iz kojega se vidi da je riječ o podavanju desetine žita/pšenice i ostalih žitarica (*Frumentum et aliud bladum receptum de villis et aliis locis*), tek spominje gastaldija selâ Medulina, Ližnjana i Vrčevana sa svojim pristajalištima, među kojima izdvajamo samo mjesta današnje ližnjanske općine, a ona su: kontrada Tajban, selo Šišan, kontrada Turtijan i selo Kostanjica.⁶⁹ Pored tih šturih podataka u knjizi je ipak naveden dragocjen podatak

62 Sve navedeno u: *isto*, str. 77–78. pod naslovom *De villa Castagni*.

63 Šimunu kraj puljskih vrata Puzoli (*Porta Puçoli: isto*, str. 69) te Petru, Zaninu i Andriji kraj vrata sv. Julijane (*Porta sancte Iuliane: isto*, str. 72).

64 *Isto*, str. 78–79.

65 Vidljivo je da Silvestar Kaptolu predaje navedenu količinu pšenice za sve tri kontrade pa ne možemo znati koji je udio proizvodnje dolazio s kontrade Tajban: *isto*, str. 78.

66 Za ostalu dvojicu obveznika navedenih u zapisu ispod Felea istaknuto je da su već gore navedeni kao obveznici (*Item supradicti Iohannes et Otobonus...*) pa se može razumjeti i kao naknadni upis koji nema veze sa Šišanom: *usp. isto*, str. 79.

67 Stoga su u rukopisu i navedene kao takve: *pro terris de sancta Maria de Monte* i *pro terris sancte Marie de Monte: usp. na ist. mj.* O lokalitetu, crkvi B. D. Marije i legendi o zmaju koji je živio u tom brdu detaljnije u: Ivan GRAH, »Povijesni hod kršćanstva na Puljštini«, u: ŠIKLIĆ (ur.), *Ližnjanski zbornik...*, str. 64; Nataša NEFAT, »Šišan«, u: Miroslav BERTOŠA – Robert MATIJAŠIĆ (ur.), *Istarska enciklopedija* [dalje: *IE*], Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 781–782.

68 ZJACIĆ, »Knjiga podavanja...«, str. 70.

69 *A gastaldione ville Medolini, ville Lissignani et ville Orcevani cum suis pertinentibus: ... – de contrata Taibani; ... de villa Sissano a gastaldo; – de contrata Turtigliani; de villa Castagni a gastaldo...* (Bernardo BENUSSI, »Spigolature polesane«, *AMSI*, vol. 23, no. 3–4 (1907.), str. 366; BERTOŠA, »Pabirci o povijesti Medulina...«, str. 45). Benussi je imao potrebu upozoriti i na kontradu Panturan, koja se još uvijek spominje u to vrijeme zahvaljujući drugim izvorima: BENUSSI, »Spigolature polesane«, str. 367.

da su kanonici iznajmili kuće u Puli čak petorici Kostanjičana, dvjema ženama i jednom muškarcu iz Šišana te dvojici Vrčevanaca u četvrtima/vratima sv. Ivana,⁷⁰ Stovanjage,⁷¹ Puzoli,⁷² sv. Julijane⁷³ i Zlatnih vrata.⁷⁴

U četrdesetgodišnjem promatranom razdoblju stječe se dojam da je unatoč ratnim i zdravstvenim krizama proizvodnost zadržana ili ostala blizu razina proizvodnje u vrijeme Castropola te da je i većina naselja (kontrada i sela) Ližnjana i okolice početkom 15. st. još uvijek egzistirala. No dvostruko povećanje stanovnika Pule u kaptolskim iznajmljenim kućama koji su bili podrijetlom s područja Ližnjanštine navodi na dvojaki zaključak. Prvo, migracije tih ljudi prema gradu upozoravaju na započet proces pojave opustjelih selišta (*Wüstungsprozess*) zbog niza čimbenika povezanih uz namete, fiskalnu politiku, odnosno zahvaljujući sve razvijenijoj robno-novčanoj politici, a ne samo kužnim epidemijama i ratnim pustošenjima.⁷⁵ Drugo, brojem veća prisutnost ljudi iz okolice Pule u gradu upozorava i na činjenicu da je nestao prijašnji interes stranaca za trajn(ij)im nastanjivanjem u njemu, što ne bi trebalo čuditi s obzirom na odnos *Serenissime* prema Puli.

Naime, već je 1388. Venecija uzdignula Vodnjan te je tom populacijski ojačalom mjestu Puljskih *regalia* podvrgnula okolna sela Banjole, Guran, Midijan i Pudižan, dok su pod Pulom ostali Galižana, Lobarika, Medulin i Šišan.⁷⁶ Time je puljski knez doveden u situaciju da je u ime poreza ubirao znatno manje prihode,⁷⁷ što se reflektiralo i na odnos drugoga ojačalog mjesta prema Puli – Medulina. To je selo (*villa*) do sredine 15. st. imalo oko tisuću (!) žitelja i u dva je, doduše bezuspješna, navrata (1407. i 1466.) pokušavalo zadobiti povoljniji status trgovišta (*terra*) sa samostalnom upravom.⁷⁸ Premda je Senat u Veneciji zaključio da bi time posve oslabili ulogu Pule i ugrozili njezin opstanak, to ga nije priječilo da središte lokalne upravno-političke moći od 1421. postupno instalira u Koprnu.⁷⁹ Na kraju su duždevi od tih vremena kontinuirano gradskim knezovima, potestatima, rektorima i kapetanima na čelna mjesta istarskih komuna i *kõmuna* imenovali osobe ne samo (kao do tada) iz

70 *De porta S. Iohanni* – Antonija iz Šišana; BENUSSI, »Spigolature polesane«, str. 362.

71 *De porta Stovagnage* – Ivan iz Kostanjice i Dominika iz Šišana; *isto*, str. 363.

72 *De porta puzoli* – Petar i Ivan iz Kostanjice te Kristofor iz Vrčevana; *isto*, str. 364.

73 *De porta S. Iuliane* – Januarije (*Zenar, Gennaro*) iz Vrčevana; *isto*, str. 365.

74 *De porta rata* – Petar i Gvidon iz Kostanjice te Andrija iz Šišana; *isto*, str. 366.

75 Usp. BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci...«, str. 105–106. s uputama na literaturu.

76 Camillo DE FRANCESCHI, »La popolazione di Pola nel secolo XV e nei seguenti«, *Archeografo Triestino*, vol. III, no. 3 (1907.), str. 241; BERTOŠA, »Pabirci o povijesti Medulina...«, str. 49; ISTI, »Habitat u pokretu i apoteoza obilja / Habitat in movimento e apoteosi d'opulenza«, u: Nella LONZA – Jakov JELINČIĆ, *Vodnjanski statut – Statuto di Dignano MCDXCII*, u: Neven BUDAK (gl. ur.), *Kolana od statuti*, knj. 2, Grad Vodnjan – DAPA – Humaniora d.o.o., Vodnjan – Pazin – Zagreb, 2010., str. 44–45.

77 Podsjetimo da je zacijelo zbog toga i godišnja plaća puljskoga kneza srezana s 500 na 266,7 dukata; usp. gore tekst uz bilj. 50–51.

78 Prvi put 1407. i potom 1466. godine: BERTOŠA, »Pabirci o povijesti Medulina...«, str. 50.

79 Koprnu je postupno prepuštana prizivna nadležnost za manje istarske zajednice u vlasti Venecije, što je na kraju završilo 4. kolovoza 1584., kada je koparski potestat-kapetan postao i službeno predsjedavajućim apelacijskoga suda s nadležnošću nad čitavom mletačkom Istrom; BANIĆ, »The Venetian Takeover...«, str. 61.

redova mletačkih⁸⁰ nego i iz redova koparskih patricijskih obitelji.⁸¹ Takvi su postupci središnjih mletačkih vlasti rezultirali dvama procesima: prvim vezanim uz slabljenje ugleda puljskih nobila i njihov sve inferiorniji položaj u usporedbi s koparskim nobilima te drugim, posljedično vezanim uz prvi proces, a riječ je o demografskoj stagnaciji koja postupno prerasta u tešku krizu i gospodarski krah puljske zajednice (*communitas Polensis*).

EPILOG

U takvu je depresivnu stanju i zbor kanonika Kaptola stolnice u Puli dočekaio 1462. godinu, nakon koje su kanonici bili prisiljeni zbog posvemašnjega nedostatka radne snage osobno obrađivati zemlju i trgovati urodom kako bi preživjeli, što je bilo posljedicom pretrpljenih epidemija, ratnih pustošenja, nerodica,⁸² ali i gubitka upravno-političkog centraliteta grada na lokalnoj razini vlasti. U sljedećih šezdesetak godina Pula je s okolicom rapidno propadala, da bi naročito pogubna epidemija kuge 1527. dokrajčila preostale demografske i gospodarske potencijale. Štoviše, prema svjedočanstvima tadašnjih mletačkih predstavnika vlasti u Puli, gradske su se kuće urušavale jer o njima nije imao tko voditi brigu, a zemljišta okolnih kontrada i sela ostala su »jezivo neobrađena« i pusta.⁸³ Do 1581. preostalo je, prema svjedočanstvu istarskoga providura Marina Malipiera, na Puljštini od negdašnjih 72 samo 13 sela,⁸⁴ među kojima na području koje danas obuhvaća Općina Ližnjan tek tri – Šišan, kao najveće i najživotnije,⁸⁵ potom Ližnjan, koji je pao na devet obitelji,⁸⁶ i

---

80 Nisu samo za knezove Pule birani pripadnici mletačkih patricijskih obitelji, već je to činjeno i prilikom imenovanja potestata Vodnjana, ali i rektora Medulina (!); usp. BERTOŠA, »Habitat u pokretu i apoteozna obilja...«, str. 42–45; BANIĆ, »The Venetian Takeover...«, dok. 7, str. 68.

81 Premda je, primjerice, u kolovozu 1421. Senat predstavnicima novostecenih gradova, Oprtlju i Buzetu, jamčio stare običaje i povlastice, rektore je obiju tih zajednica imenovao iz redova koparskoga patricijata te je identičnu odluku donio i u svibnju 1423. za gradove Dvigrad i Buje. Štoviše, prizivna se nadležnost za sve te četiri gradske zajednice trebala odvijati preko koparskoga potestata-kapetana, što je također bila novina u upravi mletačkom Istrom jer su svi ostali gradovi svoje žalbe i zahtjeve upućivali izravno vlastima u Veneciji; usp. Josip BANIĆ »O tobožnjem privilegiju akvilejskoga patrijarha Grgura de Montelonga i širenju ingerencija koparske komune na Buje, Oprtalj, Buzet i Dvigrad«, *Histria*, vol. 7 (2017.), str. 13–27; ISTI, »The Venetian Takeover...«, dok. 1–3, str. 53 i 64–66 i u tim tekstovima navedene relevantne izvore i literaturu.

82 Usp. SCHIAVUZZI, »Epidemie di peste...«, str. 433.

83 *Isto*, str. 437.

84 *Notizie storiche di Pola*, str. 333; BERTOŠA, »Neki povijesni i statistički podaci...«, str. 106–107.

85 Milena JOKSIMOVIĆ (prir.), *Visitatio apostolica dioecesis Polensis episcopi Augustini Valerii A. D. MDLXXX / Apostolska vizitacija Pulske biskupije biskupa Augustina Valiera 1580. godine / Visita apostolica alla diocesi di Pola del vescovo Agostino Valier nell'anno 1580*, DAPA i dr., Pazin – Poreč – Pula, 2023., str. 327–335. Premda u vatikanskom čistopisu te vizitacije stoji da je Šišan tada imao 1070 stanovnika (*isto*, str. 335), u veronskom je izvorniku navedeno njih 170 (*isto*, str. 335, bilj. 167), što je ne samo ispravan podatak nego i podatak koji nam ukazuje na činjenicu da se broj Šišanaca prepolovio u odnosu na stanje krajem 13. stoljeća; usp. gore osnovni tekst uz bilj. 37.

86 Usp. JOKSIMOVIĆ (prir.), *Visitatio apostolica...*, str. 335–339; Martina BARADA, »Ližnjan«, u: *IE*, str. 447.

Kostanjica, koja je kao selo ubrzo nakon toga napuštena,⁸⁷ a preživjeli su se Kostanjičani potom naselili u novoosnovani Muntić i ondje se utopili u doseljeno stanovništvo. Premda je 16. st. nudilo tek obeshrabrujuće perspektive nastupajućega novog vijeka pod čvrstom upravom Venecije, ono je preostalom i naročito novopridošlom stanovništvu ipak svjedočilo potencijale Ližnjana i okolice koji su se ogledali u naslijeđenoj srednjovjekovnoj sakralnoj baštini – brojnim crkvama, crkvicama i kapelama. Ta je baština bila zasigurno – ne samo vjerskim – poticajem ranomodernom žiteljstvu da ustrajno gradi novu egzistenciju na tim prostorima, zbog čega ju je ono uvelike i očuvalo. Upravo je zato današnjoj javnosti i historiografiji ona poznata, međutim, moramo zaključiti da je do danas skromno znanstveno istražena i obrađena.⁸⁸ U smislu znanstvene istraženosti izuzetak čini crkvice sv. Marije od Kuj, u srednjovjekovlju navedena i kao crkva sv. Tome od Kuj (*S. Thoma de Cuve*), dakle još od antičkih vremena crkvice naizmjenice posvećivana zaštitnicima grada Pule i njezine biskupije – Blaženoj Djevici Mariji i sv. Tomi apostolu.⁸⁹

POPIS IZVORA

Objavljeni izvori i literatura

- BANIĆ, Josip (prir.): *Fontes Istrie medievalis* – dostupno preko navedenih poveznica u podnožnim bilješkama za citirane dokumente ili preko početne mrežne stranice: <https://fontesistrie.eu/hr/načela> (pristupljeno 10. 6. 2025.).
- BANIĆ, Josip: »Buzet: nepokolebljivi bastion kontinentalne Istre / Pinguento: bastione inespugnabile dell'Istria continentale«, u: Nella LONZA – Branka POROPAT, *Buzetski statut – Statuto di Pinguento: MCCCCXXXV*, u: Neven BUDAK (gl. ur.), *Kolana od statuti*, knj. 4. Grad Buzet – Državni arhiv u Pazinu [dalje: DAPA] – Humaniora d.o.o., Buzet, 2017., str. 27 – 180.
- BANIĆ, Josip: »O tobožnjem privilegiju akvilejskoga patrijarha Grgura de Montelonga i širenju ingerencija koparske komune na Buje, Oprtalj, Buzet i Dvigrad«. *Histria*, vol. 7 (2017.), str. 13 – 27.

87 Premda providur Marin Malipiero spominje Kostanjicu, biskup Augustin Valier tijekom pohoda župama Šišan i Ližnjan ne spominje to selo. Spomenuo je tek seosku crkvu B. D. Marije od Muntića, koja je bila kostanjičkom, a potom postala poljskom crkvom Muntića, da bi osnutkom god. 1647. novoga naselja, Vulture, ostala jugozapadno od toga mjesta. Ta je crkva još god. 1580. bila očuvana s krovom u dobru stanju i vratima bez zasuna; JOKSIMOVIĆ (prir.), *Visitatio apostolica...*, str. 333; Nataša NEFAT, »Kostanjica (Kostanjevica)«, u: *IE*, str. 413; Robert MATIJAŠIĆ, »Muntić«, u: *IE*, str. 517; Nataša NEFAT, »Valtura«, u: *IE*, str. 853–854.

88 Sve su nabrojane u: GRAH, »Povijesni hod kršćanstva...«, str. 64–65.

89 Željko UJČIĆ – Anton PERCAN, »Crkva Majke Božje od Kuj u Ližnjanu i prijedlog uređenja«, *Histria antiqua*, vol. 1 (1995.), str. 79–85; Željko UJČIĆ, »Prvi tragovi kršćanstva u Ližnjanu«, u: ŠIKLIĆ (ur.), *Ližnjanski zbornik...*, str. 51–60; Robert MATIJAŠIĆ, »Kuje«, u: *IE*, str. 426; Željko UJČIĆ – Tatjana BRADARA, *Crkva i zvono svetog Tome u Puli / La chiesa e la campana di san Tommaso a Pola / The Bell and Church of St Thomas in Pula*, ser. Monografije i katalogi 31, Arheološki muzej Istre, Pula, 2018., str. 121.

- BANIĆ, Josip: »The Venetian Takeover of the Margraviate of Istria (1411–1421): The Modality of a Passage (with Eight Previously Unedited Documents in the Appendix)«. *History in Flux*, vol. 1 (2019.), str. 43 – 78.
- BANIĆ, Josip: »King Otto IV's Donation of the Margraviate of Istria to the Patriarchate of Aquileia: Augsburg, 13th of January, 1209«. *Historijski zbornik*, vol. 75, no. 1 (2022.), str. 1 – 20.
- BANIĆ, Josip: »The Pact between Raymond della Torre, Patriarch of Aquileia, and the Commune of Venice (February 18, 1275): An Addition to Pacta Veneta 12«. *History in Flux*, vol. 4 (2022.), str. 7 – 36.
- BANIĆ, Josip: »Planning the Reconquista of Venetian Istria: The Treaty of Pazin (July 27, 1278)«. *Tabula*, vol. 20 (2023.), str. 137 – 176.
- BANIĆ, Josip: *Barmecidal Margraviate: Iura domini patriarche et ecclesie Aquileiensis in tota Istria in Context*. Srednja Europa, Zagreb, 2023.
- BARADA, Martina: »Ližnjan«, u: Miroslav BERTOŠA – Robert MATIJAŠIĆ (ur.), *Istarska enciklopedija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005. [dalje: *IE*], str. 447.
- BENUSSI, Bernardo: »Spigolature polesane«. *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* [dalje: *AMSI*], vol. 23, no. 3-4 (1907.), str. 362 – 435.
- BENUSSI, Bernardo: *Povijest Pule: u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*. Zavičajna naklada »Žakan Juri«, Pula, 2002.
- BERTOŠA, Miroslav: »Neki povijesni i statistički podaci o demografskim kretanjima u Istri u XVI i XVII stoljeću«. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 11 (1978.), str. 103 – 129.
- BERTOŠA, Miroslav: »Pabirci o povijesti Medulina (od srednjega vijeka do polovice XIX. stoljeća)«. *Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 7 (2000.), str. 39 – 88.
- BERTOŠA, Miroslav: »Habitat u pokretu i apoteoza obilja / Habitat in movimento e apoteosi d'opulenza«, u: Nella LONZA – Jakov JELINČIĆ, *Vodnjanski statut – Statuto di Dignano MCDXCII*, u: Neven BUDAK (gl. ur.), *Kolana od statuti*, knj. 2. Grad Vodnjan – DAPA – Humaniora d.o.o., Vodnjan – Pazin – Zagreb, 2010., str. 34 – 82.
- BIRABEN, Jean-Noël: *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et méditerranéens*, vol. 2: *Les hommes face à la peste*. Mouton, Pariz – La Haye, 1976.
- BLANCATO, Sebastiano (prir.): *Le note di Giovanni da Lupico*, ser. Fonti per la storia della chiesa in Friuli 15. Istituto Pio Paschini, Rim, 2013.
- BONIFACIO, Giovanni: *Istoria di Trivigi*. Presso Gianbatista Alerizzi q. Gir, Venecija, 1744.
- BUDAK, Neven – RAUKAR, Tomislav: *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Školska knjiga, Zagreb, 2006.
- CAMMAROSANO, Paolo (ur.): *Il patriarcato di Aquileia: Uno stato nell'Europa medievale*. Casa-massima, Udine, 1999.
- CARLI, Gian Rinaldo: *Delle antichità italiane. Parte quarta*. Nell'imperial Monistero di S. Ambrogio Maggiore, Milano, 1790.

- CESSI, Roberto (prir.): *Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia*, vol. 3. Zanichelli, Bologna, 1934.
- DE FRANCESCHI, Camillo: »Il comune polese a la signoria dei Castropola«. *AMSI*, vol. 18, no. 1-2 (1902.), str. 168 – 212; *isto*, *AMSI*, vol. 18, no. 3-4 (1902.), str. 281 – 361; *isto*, *AMSI*, vol. 19 (1903.), str. 147 – 227; *isto*, *AMSI*, vol. 20, no. 1-2 (1905.), str. 95 – 130; *isto*, *AMSI*, vol. 20, no. 3-4 (1905.), str. 1 – 39.
- DE FRANCESCHI, Camillo: »La popolazione di Pola nel secolo XV e nei seguenti«. *Archeografo Triestino*, vol. III, no. 3 (1907.), str. 221 – 315.
- DE FRANCESCHI, Camillo: »L'antica abbazia di S. Maria del Canneto in Pola e un suo registro censuario del secolo XII«. *AMSI*, vol. 39 (1927.), str. 309 – 345.
- DE FRANCESCHI, Camillo: »La toponomastica dell' antico agro polese desunata dai documenti«. *AMSI*, vol. 41-42 (1942.), str. 119 – 198.
- DE MONTIS, Luca: *Raimondo della Torre patriarca di Aquileia (1273-1299): politico, ecclesiastico, abile comunicatore*. Edizioni dell'Orso, Alessandria, 2009.
- DUKOVSKI, Darko: *Povijest Pule. Deterministički kaos i jahači Apokalipse*. Nova Istra – Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, Pula, 2011.
- ERŽEN, Andreja – AIGNER, Toni (ur): *Groffe Andeško-Meranski: prispevki k zgodovini Evrope v viskovem srednjem veku. Zbornik razprav z mednarodnega znanstvenega simposija Kamnik, 22.-23. september 2000 / Die Andechs-Meranier: Beiträge zur Geschichte Europas im Hochmittelalter. Ergebnisse des internationalen Symposiums Kamnik, 22.-23. September 2000*. Krog prijateljtev samostana Andechs i dr., Kamnik, 2001.
- GRAH, Ivan: »Povijesni hod kršćanstva na Pulštini«, u: Josip ŠIKLIĆ (ur.), *Ližnjanski zbornik*. Koordinacija istarskih ogranaka Matice hrvatske, Pazin, 1997., str. 61 – 70.
- GRUBER, Dane: *Povijest Istre*. Braća Hrvatskog zmaja, Zagreb, 1924.; repr. 1988., 1999. i 2005.
- HARRISON, Barry: »Field Systems and Demesne Farming on the Wiltshire Estates of Saint Swithun's Priory, Winchester, 1248–1340«. *The Agricultural History Review*, vol. 43, no. 1 (1995.), str. 1 – 18.
- HERKOV, Zlatko: *Grada za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske. Prvi svezak*, ser. Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 47. JAZU, Zagreb, 1956.
- HERKOV, Zlatko: *Mjere Hrvatskog primorja*, ser. Posebna izdanja, sv. 4. Historijski arhivi u Rijeci i Pazinu, Rijeka, 1971.
- IMBERICIADORI, Ildebrando: »Agricoltura italiana dall'XI al XIV secolo«, *Rivista di storia dell'agricoltura*, vol. 23, no. 1 (1983.), str. 355 – 392.
- JOKSIMOVIĆ, Milena (prir.): *Visitatio apostolica dioecesis Polensis episcopi Augustini Valerii A. D. MDLXXX / Apostolska vizitacija Pulske biskupije biskupa Augustina Valiera 1580. godine / Visita apostolica alla diocesi di Pola del vescovo Agostino Valier nell'anno 1580*. DAPA i dr., Pazin – Poreč – Pula, 2023.
- JOVANOVIĆ, Lukas: *Nestala naselja u južnoj Istri od kasnoga srednjovjekovlja do prve polovice XVI. stoljeća (pokušaj ubiciranja)*, Završni rad. Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2016.

- JURKIĆ, Vesna: »Najstarija prošlost Ližnjana«, u: Josip PERCAN (ur.), *Prilozi o zavičaju*, sv. 4. Čakavski sabor, Katedra Pula, Pula, 1986., str. 275 – 287.
- KANDLER, Pietro (prir.): *Codice Diplomatico Istriano. Volume primo: anni 50 - 1194. isto, Volume secondo: anni 1200 - 1299.; isto, Volume terzo: anni 1300 - 1399.; isto, Volume quinto: anni 1500 - 1526.* Tipolitografia Galli & C., [Varese] 2003. – repr. izd. Tipografia del Lloyd Austriaco, Trst, 1850.
- LANE, Frederic Chapin: *Money and Banking in Medieval and Renaissance Venice.* Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 1985.
- LEVAK, Maurizio: »Rani srednji vijek«, u: Andrej BADER (gl. ur.), *Monografija općine Medulin.* Općina Medulin, Medulin, 2013. str. 78 – 91.
- LONZA, Nella – JELINČIĆ, Jakov (prir.): *Vodnjanski statut – Statuto di Dignano MCDXCII*, u: Neven BUDAK (gl. ur.), *Kolana od statuti*, knj. 2. Grad Vodnjan – DAPA – Humaniora d.o.o., Vodnjan – Pazin – Grad Zagreb, 2010.
- MATIJAŠIĆ, Robert: »Kuje«, u: *IE*, str. 426.
- MATIJAŠIĆ, Robert: »Muntić«, u: *IE*, str. 517.
- MINOTTO, Antonio Stefano (prir.): *Documenta ad Forumiulii Patriarchatum Aquileiensem, Tergestum, Istriam, Goritiam spectantia.* Typis Joh. Cecchini, Venecija, 1870.
- MOGOROVIĆ CRLJENKO, Marija: »Istra i Kvarner«, u: Marija KARBIĆ (ur.), *Vrijeme sazrijevanja, vrijeme razaranja. Hrvatske zemlje u kasnome srednjem vijeku.* Biblioteka: Zoran LADIĆ (ur.), *Povijest Hrvata*, sv. 3. Matica hrvatska, Zagreb, 2019. str. 305 – 326.
- MONTI, Valeriano: *Cenni storici di Sissano / Bilješke o povijesti Šišana*, prev. i ur. Antonio GIUDICI. Comunita degli Italiani di Sissano / Zajednica Talijana u Šišanu, Sissano / Šišan, 2014.; repr. Poreč: Tipografia Gaetano Coana, 1911.
- NEFAT, Nataša: »Kostanjica (Kostanjevica)«, u: *IE*, str. 413.
- NEFAT, Nataša: »Šišan«, u: *IE*, str. 781 – 782.
- NEFAT, Nataša: »Valtura«, u: *IE*, str. 853 – 854.
- NEGRI, Gaspare: »Compendio delle cose contenute nel lungo processo della causa e differenza trattata davanti il legato apostolico tra Sergio di Nassinguerra detto Forella da Castro Pola e Sergio vescovo di Pola per occasione dei feudi pertinenti alla famiglia predetta di Castro Pola, de' quali esso Sergio da detto vescovo era stato spogliato l'anno 1332«, prir. Pietro KANDLER, u: *L'Istria*, vol. 2, no. 65-66 (1847.), str. 263 – 266.
- Notizie storiche di Pola.* Edite per cura del Municipio e dedicate agli onorevoli membri della Società agraria istriana radunati al IX congresso generale nella città di Pola. Tipografia di Gaetano Coana, Poreč, 1876.
- PASCHINI, Pio: »Gregorio di Montelongo patriarca d'Aquileia (1251-1269)«. *Memorie storiche forogiuliesi* [dalje: *MSF*], vol. 12-14 (1918.), str. 25 – 84; isto, *MFS*, vol. 17 (1921.), str. 1 – 82.
- PASCHINI, Pio: »Bertoldo di Merania patriarca d'Aquileia (1218-1251)«. *MFS*, vol. 15 (1919.), str. 1 – 53; isto, *MFS*, vol. 16 (1920.), str. 1 – 94.

- PASCHINI, Pio: »Raimondo della Torre patriarca d'Aquileia«. *MFS*, vol. 18 (1922.), str. 45 – 136; *isto*, *MFS*, vol. 19 (1923.), str. 37 – 104; *isto*, *MFS*, vol. 21 (1925.), str. 19 – 71.
- RIZZI, Alessandra (prir.): *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria (1382-1547)*. Viella, Rim, 2017.
- SCHIAVUZZI, Bernardo: »Epidemie di peste bubbonica in Istria (Notizie storiche)«. *AMSI*, vol. 4, no. 3-4 (1888.), str. 423 – 447.
- SCHIAVUZZI, Bernardo: »Cenni storici sull'etnografia dell'Istria«. *AMSI*, vol. 17, no. 3-4 (1901.), str. 300 – 331.
- SCHIAVUZZI, Bernardo: »Due Castelli (Notizie storiche)«. *AMSI*, vol. 31 (1919.), str. 81 – 118.
- SEKULIĆ-GVOZDANOVIĆ, Sena: »Srednjovjekovni sustavi šupljih kamenih mjera u Istri, Hrvatskom primorju i kontinentalnoj Hrvatskoj«. *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 3, no. 1 (1995.), str. 73 – 106.
- STARAC, Alka: »Teritorij Ližnjana u prošlosti i danas«, u: Josip ŠIKLIĆ (ur.), *Ližnjanski zbornik*. Koordinacija istarskih ogranaka Matice hrvatske, Pazin, 1997., str. 39 – 50.
- ŠKUNCA, Stanko Josip: *Prošlost Crkve u Istri*, ser. Posebna izdanja DAPA 31. DAPA i dr., Pazin, 2014.
- ŠTIH, Peter: *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana, 1994.; tal. izd.: *I conti di Gorizia e l'Istria nel Medioevo*, ser. Collana degli Atti 36, Rovinj, 2013.
- TAMBARA, Giovanni (prir.): *Juliani canonici Civitatensis chronica (aa. 1252 – 1364)*, ser. Rerum Italicarum scriptores 24:14. S. Lapi, Città di Castello, 1905.
- TORRE, Augusto: »Le pergamene istriane dell'archivio arcivescovile di Ravenna«. *AMSI*, vol. 41, no. 1 (1929.): str. 103 – 180.
- UJČIĆ, Željko: »Prvi tragovi kršćanstva u Ližnjanu«, u: Josip ŠIKLIĆ (ur.), *Ližnjanski zbornik*. Koordinacija istarskih ogranaka Matice hrvatske, Pazin, 1997., str. 51 – 60.
- UJČIĆ, Željko – BRADARA, Tatjana: *Crkva i zvono svetog Tome u Puli / La chiesa e la campana di san Tommaso a Pola / The Bell and Church of St Thomas in Pula*. Katalog izložbe / Catalogo della mostra / Exhibition Catalogue, ser. Monografije i katalozi 31. Arheološki muzej Istre, Pula/Pola, 2018.
- UJČIĆ, Željko – PERCAN, Anton: »Crkva Majke Božje od Kuj u Ližnjanu i prijedlog uređenja«. *Histria antiqua*, vol. 1 (1995.), str. 79 – 85.
- ZJAČIĆ, Mirko: »Knjiga podavanja i prihoda posjeda katedralnog kaptola u Puli (Quaternus fictuum siue dasionum domorum et aliarum possessionem Polensis capituli) (1349 – 1371)«. *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci*, sv. 4 (1957.), str. 59 – 85.

SAŽETAK

Ližnjanština razvijenoga i kasnog srednjovjekovlja

U tekstu se temeljem pisane i materijalne baštine pruža prikaz povijesti naselja na području današnje Općine Ližnjan tijekom razvijenoga i kasnog srednjeg vijeka. Poslije sažetoga uvodnog pregleda političkih odnosa od početka 12. do sredine 14. st. u tekstu se pojašnjavaju temeljem ubikacija naselja (gradova, sela, zaselaka, kontrada) teritorijalni opsezi posjedâ na jugu Istre s različitim jurisdikcijskim i vlasničkim ovlastima. Riječ je bila o dvama laičkim posjedima (vladarskom – Puljska *regalia* i gradskom – Puljska komuna), jednom crkvenom (Feudu sv. Apolinara) te jednom privatnom (Feudu Morosini) posjedu s kojih su prikupljani porezi. Naselja su Ližnjanštine pripadala, dakle, komunalnom teritoriju grada Pule, s time da su vjerojatno krajem 12. stoljeća Morosiniji voljom puljskoga biskupa dobili na tom komunalnom puljskom prostoru tri naselja i prava ubiranja crkvene desetine u njima.

U poglavlju o vlasti lokalne moćne plemićke obitelji Castropola/Sergijevaca, odnosno poslije njihova protjerivanja iz Istre u poglavlju o vlasti Mletačke Republike analiziraju se historiografiji poznati izvori o poreznim podavanjima mjestâ Ližnjanštine. Zahvaljujući tim podacima (poreznim količinama pšenice i ječma), izvode se zaključci o tipu agrarne proizvodnje i o demografskoj napučenosti Ližnjanštine, kao i okvirna procjena broja žitelja teritorija Puljske komune. Zaključuje se na kraju da su solidnu napučenost toga prostora, zbog koje je i bila relativno dobro razvijena gospodarska, mahom poljoprivredna, djelatnost do sredine 14. st., nastupom mletačke vlasti zamijenili zastoj i potom gospodarsko nazadovanje do potkraj 15. st. zbog demografskog osipanja i nestanka niza naselja. Uzrocima su takva negativnoga trenda, koji je kulminirao u 16. st., bile kužne epidemije, smrtonosne endemične bolesti (malarija), ratovi i po Ližnjanštinu i Pulu inertna oportunistička mletačka lokalna upravljačka politika.

SUMMARY

Ližnjan and its surroundings of the High and Late Middle Ages

The text provides an overview of the history of settlements in the area of today's Ližnjan Municipality during the High and Late Middle Ages, based on written and material heritage. After a brief introductory overview of political relations from the beginning of the 12th century to the middle of the 14th century, the text explains, based on the ubication of settlements (towns, villages, hamlets, contrade), the territorial extent of estates in southern Istria having distinct jurisdictional and ownership powers. These were two lay estates (the sovereign estate – Pula *regalia* and the municipal estate – Pula commune), one church estate (the Fief of St. Apollinaris) and one private estate (the Morosini Fief) from which taxes were collected. The settlements of the Ližnjan region belonged to the communal territory of the City of Pula, however, probably at the end of the 12th century, by the will of the bishop of Pula, the Morosini family obtained three settlements in this communal area of Pula and the right to collect church tithes in them.

The chapter on the rule of the powerful local noble family of Castropola/Sergii, and, after their expulsion from Istria, the chapter on the rule of the Venetian Republic, analyse the sources known to historiography regarding tax payments made by the settlements of the Ližnjan region. Owing to these data (tax quantities of wheat and barley), conclusions can be drawn regarding the type of agricultural production and the demographic population of the Ližnjan region, as well as a rough estimate of the number of inhabitants of the territory of the Pula commune. It is concluded in the end that the solid population of this area, which led to a relatively well developed economic, mainly agricultural, activity until the mid-14th century, with the advent of Venetian rule was replaced by stagnation and then by economic decline by the end of the 15th century due to demographic decline and the disappearance of a number of settlements. The causes of such a negative trend, which culminated in the 16th century, were plague epidemics, deadly endemic diseases (malaria), wars and, in the Ližnjan and Pula areas, inert opportunistic Venetian local governance policies.

RIASSUNTO

Il territorio lisignanese nel Pieno e Basso Medioevo

Il testo, in base al patrimonio scritto e materiale, fornisce una descrizione della storia locale sul territorio dell'odierno Comune di Lisignano nel periodo del Pieno e Basso Medioevo. Dopo un'analisi introduttiva sintetica dei rapporti politici dall'inizio del XII fino alla metà del XIV secolo, nel testo vengono spiegate, in base all'ubicazione dei centri abitati (città, borghi, villaggi, contrade), le portate territoriali dei possedimenti nell'Istria meridionale con vari titoli giurisdizionali e di proprietà. Si trattava di due possedimenti laici (sovrano – Regalia di Pola e cittadino – Comune polese), un possedimento ecclesiastico (feudo di Sant'Apollinare) e uno privato (feudo Morosini) da cui si riscuotevano le tasse. Gli insediamenti del lisignanese appartenevano dunque al territorio comunale della città di Pola, e verosimilmente, verso la fine del XII secolo, i Morosini, per volontà del vescovo di Pola, ricevettero in quel territorio comunale di Pola tre insediamenti e il diritto di raccogliergli le decime.

Nel capitolo sull'autorità della potente famiglia nobile locale Castropola/ Sergi-Castropola, ovvero, dopo la loro espulsione dall'Istria, nel capitolo sull'autorità della Repubblica di Venezia, vengono analizzate le fonti, note alla storiografia, sulle tasse nelle località del lisignanese. Grazie a tali dati (quantità di grano e orzo soggette a tassazione), si traggono conclusioni relative alla tipologia di produzione agricola e alla densità demografica nel lisignanese, inoltre si fa una stima approssimativa del numero degli abitanti nel territorio del Comune polese. Si conclude, infine, che una solida densità demografica del territorio, grazie alla quale fu relativamente ben sviluppata l'attività economica, perlopiù agricola, fino alla metà del XIV secolo, con l'arrivo delle autorità della Repubblica di Venezia viene sostituita da una situazione di stallo e successivamente da una recessione economica fino alla fine del XV secolo a causa della diminuzione della popolazione e la scomparsa degli insediamenti. Questa tendenza negativa, culminata nel XVI secolo, fu causata dalle epidemie di peste, malattie endemiche mortali (malaria), da guerre e da un'inerte politica gestionale locale opportunistica di Venezia, a scapito del territorio lisignanese e di Pola.